

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
(TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI)

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMIYLA KILAVUZUNUN VE
ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABININ (TÜRKÇE 5) DİLBİLİMSEL AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Nermin ER

Ankara, 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
(TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI)

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMIYLA KILAVUZUNUN VE
ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABININ (TÜRKÇE 5) DİLBİLİMSEL AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Nermin ER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İclal ERGENÇ

Ankara, 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI
(TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI)

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMIYLA KILAVUZUNUN VE
ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABININ (TÜRKÇE 5) DİLBİLİMSEL AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İclal ERGENÇ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi: .....

ÖNSÖZ

İlköğretim okullarında okutulan Türkçe dersleri, anadilini geliştirmeye, onu bilinçli ve yapıcı hale getirmeye çalışmalıdır. Türkçe dersi üzerinde çalışılması gereken bir alandır. Türkçe dersinin ana kaynağı olan ders kitaplarının bilim ve teknolojik gelişmelere paralel olarak gelişmesi gerekmektedir. Türkçe ders kitaplarının teknik, görsel ve içerik yönünden yeterli olması iyi bir anadili eğitiminin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Ancak ders kitaplarının hazırlanması ve incelenmesiyle ilgili ölçütlerin yetersiz kalması, bu konuda gerekli çalışmaların gerçekleştirilmemesi bizi alanla ilgili çalışmaya yöneltmiştir. Türkçe ders kitaplarının özlenen konuma getirilmesi için yapılacak çalışmalara başlangıç oluşturmak hedeflenmiştir.

Çalışmamın oluşma aşamasında hiçbir yardımı benden esirgemeyen, yalnızca tez konusuna ilişkin değil, her türlü akademik ya da ruhsal konuda bana destek olan, benim için özel bir yere sahip olan saygıdeğer hocam sayın Prof. Dr. İcelal ERGENÇ'e teşekkürlerimi sunarım. Dilbilim alanındaki bulgular ve bilgilerin eğitilbilim alanına aktarılması amacıyla yaptığı yol göstericilikten ve çalışmaya verdiği destekten dolayı Dr. Özgür AYDIN'a teşekkür ederim.

Nermin ER
Ankara, Mayıs 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMA SORUNU	1
1.2. TEZİN KONUSU	1
1.3. TEZİN AMACI VE ÖNEMİ	1
1.4. TEZİN YÖNTEMİ.....	2
1.5. TEZİN SINIRLILIKLARI.....	3
2. ANADİLİ EĞİTİMİ VE EĞİTDİLBİLİM	5
2.1. DİL EDİNİMİ SÜRECİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	5
2.2. ANADİLİ EĞİTİMİ.....	9
2.3. EĞİTDİLBİLİM : DİLBİLİMİN DİL EĞİTİMİNE KATKISI.....	13
2.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ANADİLİ EĞİTİMİ.....	18
3. ANADİLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE ETKİNLİK ALANLARI.....	21
3.1. ANADİLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI	21
3.1.1. DİNLEME EDİMİNİN AMAÇLARI.....	21
3.1.2. OKUMA EDİMİNİN AMAÇLARI.....	22
3.1.3. KONUŞMA EDİMİNİN AMAÇLARI.....	22
3.1.4. YAZMA EDİMİNİN AMAÇLARI.....	23
3.2. ANADİLİ EĞİTİMİNİN ETKİNLİK ALANLARI.....	23
3.2.1. ANLAMAYA YÖNELİK ETKİNLİKLER	25
3.2.1.1. DİNLEME.....	25
3.2.1.2. OKUMA.....	27

3.2.2. ANLATMAYA YÖNELİK ETKİNLİKLER	29
3.2.2.1. KONUŞMA	29
3.2.2.2. YAZMA	30
4. ÇÖZÜMLEME	31
4.1. YÖNTEM.....	31
4.2. SESBİLİM ALANIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR.....	32
4.2.1. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ (1. – 5. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI VE KILAVUZU KİTABINDA SESBİLİMSEL KAVRAMLAR	32
4.2.2. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 5 ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABINDA SESBİLİMSEL KAVRAMLARIN İNCELENMESİ.....	33
4.2.3. DEĞERLENDİRME.....	33
4.3. BİÇİMBİLİM VE SÖZDİZİM ALANIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR.....	35
4.3.1. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ (1. – 5. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI VE KILAVUZU KİTABINDA BİÇİMBİLİMSEL VE SÖZDİZİMSEL KAVRAMLAR	35
4.3.2. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 5 ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABINDA BİÇİMBİLİMSEL VE SÖZDİZİMSEL KAVRAMLARIN İNCELENMESİ.....	36
4.3.3. DEĞERLENDİRME	42
4.4. METİNDİLBİLİM ALANIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	46
4.4.1. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ (1. – 5. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI VE KILAVUZU KİTABINDA METİNDİLBİLİMSEL KAVRAMLAR	46
4.4.2. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 5 ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABINDA METİNDİLBİLİMSEL KAVRAMLARIN İNCELENMESİ.....	51

4.4.3. DEĞERLENDİRME.....	81
4.5. ANLAMBİLİM VE SÖZCÜKBİLİM ALANIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR.....	83
4.5.1. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ (1. – 5. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI VE KILAVUZU KİTABINDA ANLAMBİLİMSEL VE SÖZCÜK BİLİMSEL KAVRAMLAR	83
4.5.2. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 5 ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABINDA ANLAMBİLİMSEL VE SÖZCÜKBİLİMSEL KAVRAMLARIN İNCELENMESİ.....	86
4.5.3. DEĞERLENDİRME.....	99
4.6. GÖSTERGEBİLİM ALANIYLA İLİŞKİLİ KAVRAMLAR.....	101
4.6.1. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ (1. – 5. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMI VE KILAVUZU KİTABINDA GÖSTERGEBİLİMSEL KAVRAMLAR	101
4.6.2. İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 5 ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABINDA GÖSTERGEBİLİMSEL KAVRAMLARIN İNCELENMESİ	104
4.6.3. DEĞERLENDİRME.....	109
5. SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	116
EKLER.....	120
ÖZET	122
ABSTRACT.....	124

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMA SORUNU

Anadili eğitiminde kullanılan ders kitaplarındaki konuların düzenlenişi ve sunuluşu, dilbilimsel bakış açısıyla gerçekleştirilmediğinde, bu sürecin temel amacı olan ‘öğrencide farkındalık bilinci’ uyandırılmamaktadır. Bu araştırmada incelenen ve değerlendirilen olgu, programda ve çalışma kitabında bu sorunun yer alıp almadığıdır.

1.2.TEZİN KONUSU

Bu çalışmanın konusu, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilen İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzunun ve Çalışma Kitabının (Türkçe 5) dilbilimsel açıdan değerlendirilmesidir. Kılavuzun hazırlanmasında dilbilimsel verilerden ne ölçüde yararlandığı, yararlanılmışsa bunun kılavuza ve çalışma kitabına kavramlar boyutunda aktarılıp aktarılmadığı, bu aktarımın ne biçimde gerçekleştiği araştırılmıştır.

1.3.TEZİN AMACI VE ÖNEMİ

Anadili edinimi ve gelişimi insanın doğumu ile başlayıp yaşam boyu sürmektedir. Dil öğretiminin temelinde dilin dört temel becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazmayı geliştirme bulunmaktadır. Anadili edinimi ve öğretimiyle kavram oluşturma yeteneği, yazılı iletişim becerisi, dil kullanımı, problem çözme, gözlem yapma, bulguya ulaşma gibi beceriler gelişmektedir. Anadilini iyi bilen bireylerin yaşamları boyunca öğrenme çevreleri açık, bilgiyi bulma ve kullanma yetileri yüksek olmaktadır. Anadilindeki gelişimin bireyin

toplumsal, kültürel, bilişsel ve akademik gelişiminden ayrı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Anadili eğitiminde dilbilimsel bakış açısından yoksun hazırlanan ders araç ve gereçleri özellikle de ders kitapları, öğrenciye anadilinde kazandırması beklenen bu becerileri kazandıramamaktadır (Aksan,1994; Tekin,1997; Kocaman,1997). Bu nedenle, bu çalışmada İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzunun ve Çalışma Kitabının (Türkçe 5) bu amaçlara uygun hazırlanıp hazırlanmadığı sorgulanmıştır.

1.4.TEZİN YÖNTEMİ

Tezde dolaylı gözlem yöntemi kullanılarak veri toplanmıştır. Bunun için, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzu ve Çalışma Kitabı (Türkçe 5) incelenmiş, daha sonra bu kitaplardan toplanan veriler değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, verilerin toplanması aşağıda verilen aşamalarla gerçekleştirilmiştir:

1.Tarama

2.Betimleme

3.Çözümleme

Bu amaçla, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzu kitabında yer alan kazanımlar taranarak bu maddelerde dilbilim terim ve kavramlarının yer alıp almadığı ve eğer yer alıyorsa bu terimlerin içlerinin nasıl doldurulduğu araştırılmıştır. Verilerin çözümleme yöntemi, uygulamanın yapıldığı bölümde açıklanmıştır.

1.5. TEZİN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada Kılavuz Kitabındaki, “İlköğretim Beşinci Sınıf Kazanımları” başlığı altında belirtilen maddelerde yer alan dilbilimsel içerik taşıyan kavramlar saptanmış ve bu kavramların açıklamalarının da olup olmadığı belirlenmiştir. Daha sonra ise saptanan kavramların, öğrenci çalışma kitabına yansımaları ve işleniş sorgulanmıştır

İlköğretim Türkçe Dersi Kitabı üç tanedir: Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı. Bu tezde ise, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzu ve Çalışma Kitabı (Türkçe 5) ele alınmış, diğer kitaplar (Öğretmen Kılavuz Kitabı, Türkçe 5 Ders Kitabı) incelenmemiştir.

Bu çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde, Kılavuz Kitabının ve Çalışma Kitabının dış özellikleri; “Okullar açıldığınızda hayatınızda ne gibi değişiklikler olduğunu birkaç cümleyle yazınız.” (Öğrenci Çalışma Kitabı, s.16), “Anlamını bilmediğiniz kelimeleri ve anlamlarını aşağıdaki noktalı yazınız.” (Öğrenci Çalışma Kitabı, s.30), “Atatürk ‘Sanatkar el öpmez, sanatkarın eli öpülür.’ sözüyle aşağıdakilerden hangisi anlatmak istemiştir?” (Öğrenci Çalışma Kitabı, s.40) gibi yazım yanlışları; “.... Yukarıdaki örnek cümlelerde virgülün (,) kullanımını inceleyip bu işareti aşağıdaki cümlelerde gerekli yerlere uygulayınız.” (Öğrenci Çalışma Kitabı, s.28), “... Yukarıdaki cümlelerin sonunda kullanılan işareti inceleyiniz. Sizce bu işaret aşağıdaki cümlelerden hangilerinin sonuna getirilmelidir?...” (Öğrenci Çalışma Kitabı, s.31) gibi noktalama işaretleriyle ilgili sorular; “Şiirin başlığı, ana duygusu ve şiirle ilgili düşüncelerinizi bitişik el yazısı ile yazınız.” (Öğrenci Çalışma Kitabı, s.15), “Aşağıdaki boşlukları şiirden çıkardığınız sonuçlara göre bitişik eğik el yazısı ile doldurunuz.” (Öğrenci Çalışma

Kitabı, s.16) gibi eğik el yazısı yazma çalışmaları; “Atatürk’ün bizlere armağanlarından bazılarını belirleyerek çiçeğin yapraklarına yazınız. Atatürk’ün Armağanları: Milli Egemenlik,.....,.....,.....,.....”(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.28), “Haftalık planını yapınız.”(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.20) gibi öğrencinin bilgisini ölçmeye yönelik ve doğrudan dilbilimle ilgili olmayan etkinlikler de bu çalışmada ele alınmamıştır.

2. ANADİLİ EĞİTİMİ VE EĞİTDİLBİLİM

2.1. Dil Edinimi Sürecine Genel Bir Bakış

Dil edinimi alanındaki çalışmalar 1900'lü yılların başlarına uzanmaktadır; ancak özellikle 1950'lerden sonra önem kazanmıştır. Bazı Batı Avrupa ülkelerine giden işçilerin karşılaştığı sorunlar, dil çalışmalarının artmasını ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çeşitli araştırmaların yapılmasını sağlamıştır. Araştırmaların artmasıyla, dil ediniminin boyutları genişlemiştir (Çapan,1987). Dolayısıyla, çocuğun dil edinimi ve kullanımına ilişkin çalışmalar önem kazanmış ve bu tür çalışmaların sayısı artmıştır.

Dil edinimi; dil öğreniminden farklı olarak herhangi bir dilin doğal bir ortamda, özel bir eğitimi gerektirmeksizin kazanılmasıdır. Dil ediniminin gerçekleşebilmesi için bazı koşulların olması gerekmektedir. Konuşma ve işitme organları, insan zihninin algılama, yargılama, analiz ve sentez yetenekleri, bazı motor becerileri ve insanda doğuştan var olduğu savunulan dil yetisinin bulunması gerekmektedir. Böylece kişinin dili edinebilmesi için gerekli olan, bundan sonraki koşul; dilin konuşulduğu sosyal ortam içinde bulunmak ve dili bir iletişim aracı olarak kullanmaktır. Bu aşamada dili edinenin, üstesinden gelmesi gereken bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri çözümlenme sorunudur. Dili edinen kişi konuşmayı bir ses dizgesi şeklinde duyar. Bu ses dizgesinin ses birimlerini ayırmak, ses birimlerinin birleşmesi ile meydana gelen sözcükleri kavramak, sözcüklerin nerede başlayıp nerede bittiğini anlamak, sözcüklerin ve söz öbeklerinin yapısını, söz öbeklerinin edinilen dilde hangi tip birleşimlerle tümceler oluşturduğunu bulmak dil edinenin birinci önemli sorunudur. İkinci sorun, çözümlenme yolu ile elde ettiği ve uzun süreli bellekte depoladığı bilgileri birleştirip iletişim sırasında kullanmaktır.

Üçüncü sorun ise tümceler ile tümcelerın sözlü olarak üretildikleri ortam arasında ilişki kurmak, tümcenin iletlediği mesaj ile iletildikleri ve içinde bulundukları duruma ait bilgileri birleştirmektir (Çapan,1987).

Dil edinim sürecini betimlemeye dönük olarak kullanılan en yaygın yöntem, Brown (1973)'un belirlemelerine dayanan Ortalama Sözce Uzunluğu (OSU - mean length of utterance)' dur. Biçimbirimler; anlamlı en küçük birimlerdir ve sadece sözcükleri değil, çoğulluk ve zaman gösteren biçimbirimleri de içermektedirler.

Ortalama sözce uzunluğunun aşamaları, Brown (1973) temel alınarak, şu şekilde gösterilebilir:

Aşamalar	Ortalama Sözce Uzunluğu	Tümce Yapısının Görünüşü
I. Aşama	1.1 - 2.0	Basit tümcelerde anlamsal roller ve bağlam
II. Aşama	2.0 – 2.5	Dilbilgisel biçimbirimlerin kullanılmasıyla basit tümcelerde anlamın belirlenmesi
III. Aşama	2.5 – 3.5	Olumsuzluk, soru ve emir kiplerini içeren basit tümcelerin kullanılması
IV. Aşama	3.5 – 4.0	Bir tümceyi diğeriinin içine yerleştirme
V. Aşama	4.0 - +	İki ya da daha fazla tümceyi birleştirme

Tablo 1 : Ortalama Sözce Uzunluğu

Edinim sürecindeki çocuklar sözcükleri ve dilbilgisel biçimbirimleri de varolan dil bilgilerine ekledikçe ortalama sözce uzunlukları da artış göstermektedir. Bir çocuğun ortalama sözce uzunluklarını hesaplamak için, en az elli spontane sözce örneği gereklidir. Her sözcede biçimbirimlerin toplam sayısı sözcelerin toplam sayısına bölünür. Örneğin, bir çocuk 50 sözcede 90 biçimbirim kullandıysa bu çocuğun ortalama sözce uzunluğu 1.8'dir.

Çocuğun dil edinimiyle ilgili kimi yaklaşımlar bulunmaktadır. Şimdi bu kimi yaklaşımlara kısaca göz atalım:

Bunlardan ilki "Doğuştancı Yaklaşım"dır. Bu yaklaşıma göre, dilin öğrenilmesi biyolojik özelliklerle ilgilidir. Bu yaklaşımı savunan Chomsky, insan beyni ve sinir yapısının genetik olarak konuşmayı üretecek biçimde düzenlenmiş olduğunu söylemektedir. Yani insanlar doğuştan dil edinebilmek için özel bir düzeneğe sahiptir. Bu mekanizma, çocuğun çevresinde konuşulan dili içselleştirmesini, kuralları anlayarak edinmesini ve sonra dilbilgisi kuralları ile konuşmasını sağlamaktadır.

Dil edinimiyle ilgili diğer yaklaşım ise "Davranışçı Yaklaşım"dır. Davranışçı yaklaşım; yalnız gözlenebilen, ölçülebilen ve kaydedilebilen davranışların incelenmesini ilke edinen bir görüştür. Bu yaklaşımda; çevresel koşullar değiştirildiğinde, bireyin davranışlarının da değişebileceğini anlayışı bulunmaktadır. Skinner'e göre çocukların konuşmayı öğrenmesi ve geliştirmesi çevresel etkilerle gerçekleşmektedir. Davranışçı yaklaşıma göre, dil edinimi, çocuğun çevreden gelen dilsel davranışlara tepki vermesi sonucu edinilmektedir. Çocuğun dil gelişiminde taklit, tekrar ve duyulanların pekiştirilmesi önemlidir.

“Bilişsel Yaklaşım”ı oluşturan Piaget ve Bloom’a göre, çocukların zihinsel gelişimi ile birlikte dili de gelişir. Çocuğun algılama, dikkat, bellek ve imgeleme gibi gelişimlerini dilinden gözlemleyebiliriz. Yani, dilin kazanılması zihinsel gelişime bağlıdır ve bilişsel gelişim dil gelişimine paralellik göstermektedir. Piaget’e göre, bilişsel gelişim dönemleri şunlardır¹:

- a. Duygusal-motor dönem (0-2 yaş)
- b. İşlem öncesi dönem (2-7 yaş)
- c. Somut işlemler dönemi (7-11 yaş)
- d. Soyut işlemler dönemi (11- yetişkin)

Daha önce de belirttiğimiz gibi, dil edinimi, dil öğreniminden farklı olarak dilin doğal bir ortamda, herhangi özel bir dil eğitimi gerektirmeden kazanılmasıdır. Çocuklar ortalama iki, üç sene gibi bir süre içinde ana dillerini edinmektedirler. Ana dili eğitimi ile ana dili edinimi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Uzun (2004), bu ilişkiyi yaşam boyu süren bir süreç olarak belirtmektedir. Ana dili edinimi, biçimsel okul yaşantıları içinde ana dili eğitimi programları kapsamında biçimlenen bir öğrenme sürecine dönüşerek sürmektedir. Bu nedenle, ana dili eğitiminin hedefleri, ana dili ediniminin belirlenmiş temel doğrultularından ayrılmamaktadır. Ana dilini düzgün ve etkili kullanma ise ancak iyi bir ana dili eğitiminden geçmekle mümkün olmaktadır (Kavcar,1994).

---

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erden ve Akman,2004.

2.2. Anadili Eğitimi

Anadili kavramı, Dilbilim Sözlüğünde “*insanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde ilk öğrendiği dil*” olarak tanımlanmaktadır (Vardar,1998:20). Aksan (1994) ise, “*başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil*” olarak tanımladığı anadili kavramını, “Anadili” başlıklı makalesinde çeşitli bilim adamlarının yaptığı tanımları vererek yorumlamaktadır:

“Otto Jespersen anadili teriminin sözcük anlamıyla alınması gerektiğini, anne diliyle bir ilişkisi olmadığını öne sürmektedir.

J. Morouzeau anadilini bir kimsenin bilinçli bir öğrenim evresi olmaksızın önceki kuşaklar ya da çevresinden kazandığı dil biçiminde tanımlar.

O. S. Ahmanova ise anadilini, insanın küçük çocukken çevresindeki yetişkinleri taklit yoluyla edindiği dil olarak tanımlamaktadır” (Aksan,1994:63).

Ergenç (1994:12), anadili eğitiminin önemini “*Çağdaş eğitimin başlıca işlevi, bireyi, sorunların üstesinden kendi başına gelebilen, bilinçli, kişilikli bir yapıda yetiştirmek, onu yetkin bir duruma getirmektir. Böyle bir kişiliğin gerektirdiği bağımsız düşünme, doğru anlama, nesnel davranma, iyi anlatma yetenekleri anadiline bağlı olarak geliştiğinden, bireyin öncelikle anadilinin kendisine sunduğu geniş anlatım olanaklarını kavraması gerekmektedir. Bu da ancak köklü bir anadili öğretimiyle sağlanabilir*” şeklinde belirtmektedir.

Anadili eğitiminin birincil hedefi, öğrencilerin dil gelişimini desteklemek ve dil edinim sürecinde kazandığı becerilerini yetkinleştirmektir. Anadili eğitimi,

insanın birey olma koşulunun başında geldiğinden, bireyin geleceğini ve kişilik oluşumunu doğrudan etkilediğinden önem verilmesi gereken bir konu olmaktadır. Bu olguyu gerçekleştirmede ders kitapları önemli yer tutmaktadır. Anadili eğitiminin yetersizliklerinin giderilmesi için öncelikle anadili eğitiminin amaçlarına uygun ders kitaplarının hazırlanması gerekmektedir. Ancak günümüzde kullanılmakta olan ve anadili öğretmek, anadili bilincini bireye kazandırmak gibi amaçlarla hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından incelenip onaylanan Türkçe ders kitaplarının bu gereksinime cevap vermediği, ilköğretimde ve lisede verilen anadili eğitimi istenilen düzeyde olmadığı, öğrencilerin gerek yazılı gerekse sözlü olarak kendilerini ifade edemedikleri yapılan birçok çalışmada belirtilmektedir (Ergenç,1994; Kavcar,1998; Karababa,1999; İşeri,2002; Küçükavşar,2002; Sever,2004).

Anadili eğitimi ile soru sorma, yanıtlama, kestirimde bulunma, kanıt gösterme, tartışma gibi yetenekleri edinen birey diğer derslerde de bu yetenekleri kullanmaktadır. İkidilli programlarda öğrenim gören öğrenciler, kendi anadillerinde ve İngilizcede yüksek bir akademik başarıya ulaşmaktadırlar. Bu durum, kendi anadillerinde ve İngilizcede 4 ile 7 yıl arasında öğrenim görmüş öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır ([http:// modersmal.skolutveckling.se](http://modersmal.skolutveckling.se)). Bu, anadili eğitiminin gerekliliğini ve bireyin bilişsel ve akademik gelişimindeki önemini göstermektedir.

Çocuğun dil gelişiminin fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimine paralel olması, dilin çok yönlü oluşu anadili eğitiminde kullanılacak ders kitapları hazırlanırken dilbilim, eğitimbilim, toplumdilbilim, ruhdilbilim gibi alanlararası çalışmaların yapılmasını gerektiğini göstermektedir. Türkçenin eğitimi ve öğretiminde dilbilimin

yeri üzerine yapılan kimi çalışmışlardan (İmer,1990; Aksan,1994; Tekin,1997; Kocaman,1997) çıkan sonuç; Türkçenin en büyük sorunlarından birinin, dilbilimin dil öğretimine yansımamış olmasıdır. Birçok çalışmada, dilbilimin Türkçe eğitime ve öğretimine yansımamış olmasının ortaya çıkardığı sorunlara ve yanlışlara değinilmektedir. Türkçe eğitiminde en önemli sorunlardan biri derin yapı – yüzey yapı ayrımının yapılmamasıdır. Tümceleri yalnızca yüzey yapılarına bağlı olarak açıklamak yanlış öğrenmelere yol açmaktadır².

Derin yapı, yüzey yapıda görünmeyen kimi öğeleri açıklamaktadır. Örneğin, geleneksel dilbilgisi kitapları genellikle Türkçede sıfat, ad ve belirteç gibi sözcük türleri arasında kesin çizgiler olmadığını belirtmektedir: (Aydın,1996:23)

(1) i. *Güzel* bir kız konuşuyor SIFAT

ii. Kız *güzel* konuşuyor BELİRTEÇ

iii. *Güzeller* konuşuyor AD

Oysa bu tümcelerin derin yapısı bu sözcük türlerinin aslında aynı olduğunu gösterir:

i. *Güzel* bir kız konuşuyor SIFAT

ii. Kız *güzel şeyler* konuşuyor SIFAT

iii. *Güzel kızlar* konuşuyor SIFAT

(2) Aşağıdaki tümcelerin öğrencilere açıklanması için derin yapı ve dönüşüm kurallarının göz önünde tutulması gerekmektedir. Çünkü tümceler iki anlam ifade etmektedir (Aydın,1996: 25):

i. Ayşe'yle Fatma'yı gördüm

---

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın,1996.

- ii. Otobüs bekliyor
- iii. Saat üçte gelmemi söyledi
- iv. Kitap okuyorum diye yardım etmedi

Bu tümceler şu anlamlara gelmektedir:

- i. a. Ben Ayşe ve Fatma'yı gördüm.
  - b. Ben Fatma'yı gördüm. Ayşe yanımdaydı.
- ii. a. O otobüs bekliyor.
  - b. Otobüs (yolcu) bekliyor.
- iii. a. Saat üçte söyledi.
  - b. Saat üçte geleceğim.
- iv. a. Ben kitap okuduğun için o yardım etmedi.
  - b. O kitap okuduğu için yardım etmedi.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, dilbilimin Türkçe eğitime ve öğretime yansımamış olmasından dolayı anlama ilişkin sorunlar ve yanlışlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum, dilbilgisi öğretiminde dilbilim veri, yöntem ve araçlarından yararlanılması gerekliliğini göstermektedir.

Piper (1992:2,3), İngiltere'de bütün öğretmenlerin kendilerini bir noktaya kadar dil öğretmenleri olarak görmesi gerektiğini anlatan bir yayından söz etmektedir. Bu savla ilgili olarak, öğretmen eğitim programlarına katılan Kuzey Amerikalı ve İngiliz eğitimciler, İngilizce konuşmayan azınlık gruplardan gelen çocukların akademik gelişimleriyle ilgili olarak öğretmenlerin sınıfta karşılaşacakları dilsel sorunlardan söz etmişlerdir. Ancak bu sorunlarla sadece sınıf öğretmenlerinin

değil; değerlendirme, danışma, ders programı geliştirmede çalışanların da bu sorunlarla karşı karşıya gelecekleri belirtilmektedir. Eğitimciler için hazırlanan dil kurslarının nasıl olması gerektiğine yönelik sorular, eğitilbilim alanını ortaya çıkarmıştır.

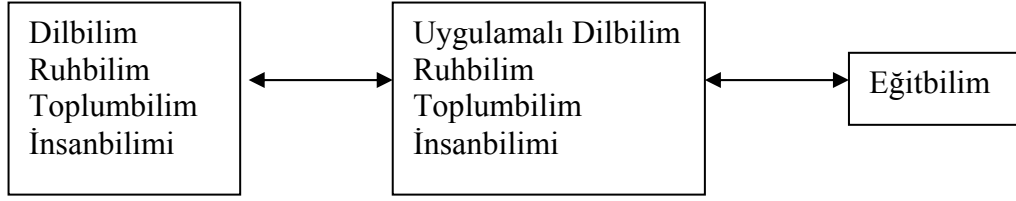
2.3. Eğitilbilim : Dilbilimin Dil Eğitimine Katkısı

Daha önce söz ettiğimiz gibi, anadili öğretimi ve onun içinde yer alan anadili eğitimi çok boyutlu bir konudur. Eğitilbilim, yabancı dil öğretimi ve anadili eğitimi sorunlarının ele alındığı bir altalandır. Eğitilbilim, dil öğretiminde dilbilimin uygulama alanıdır.

Anadili eğitimi 60'lı yılların ikinci yarısından bu yana eğitilbilimin çeşitli açılardan üzerine odaklandığı bir araştırma alanı olmuştur. Eğitilbilim alanında yapılan çalışmalar, anadilinin bireyin dilsel, toplumsal, kültürel, bilişsel ve akademik gelişimindeki rolünün betimlenmesine yardımcı olmaktadır.

Dilin hangi bilimsel özelliklerinin, dil öğretimiyle ilgili olduğu; dil öğretim kuramında önemli rol oynayan dilin bilimsel özelliklerinin yanı sıra diğer etmenlerin neler olduğu yıllardır araştırılmaktadır. Bununla ilgili olarak çeşitli modeller önerilmiştir. Bu çalışmada Campbell'in ve Spolsky'nin modelleri ele alınmıştır.

Dilin bilimsel özellikleriyle dil öğretimi arasındaki ilişki, dil öğretim kuramının gelişiminde önemli noktalardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki Amerikalı Uygulamalı Dilbilimci Campbell tarafından şu şekilde gösterilmektedir (Stern,1984:36):

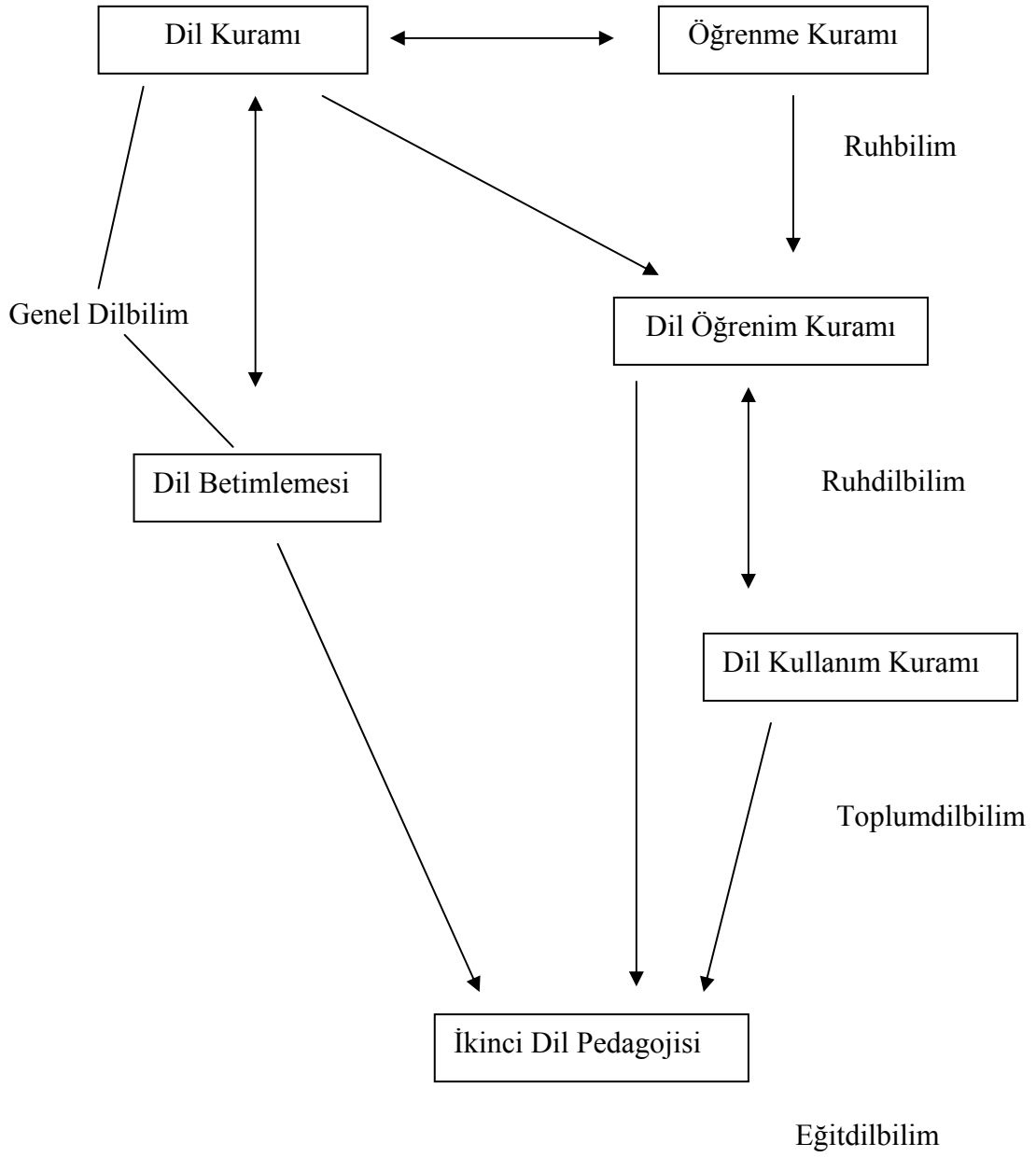
Kuramcı

Araç

Uygulamacı

Şekil 1 : Dilin bilimsel özellikleriyle dil öğretimi arasındaki ilişki

Spolsky, dil öğretimi için temel olan dilbilimin tek başına yeterli olmadığını hatta dilbilim ve ruhbilimin bile yeterli olmadığını belirtmektedir. Spolsky'nin, eğitimdilbilim konusundaki anlayışı ise şu şekilde gösterilmektedir (Stern,1984:37):

Şekil 2 : Spolsky'nin eğitdilbilim anlayışı

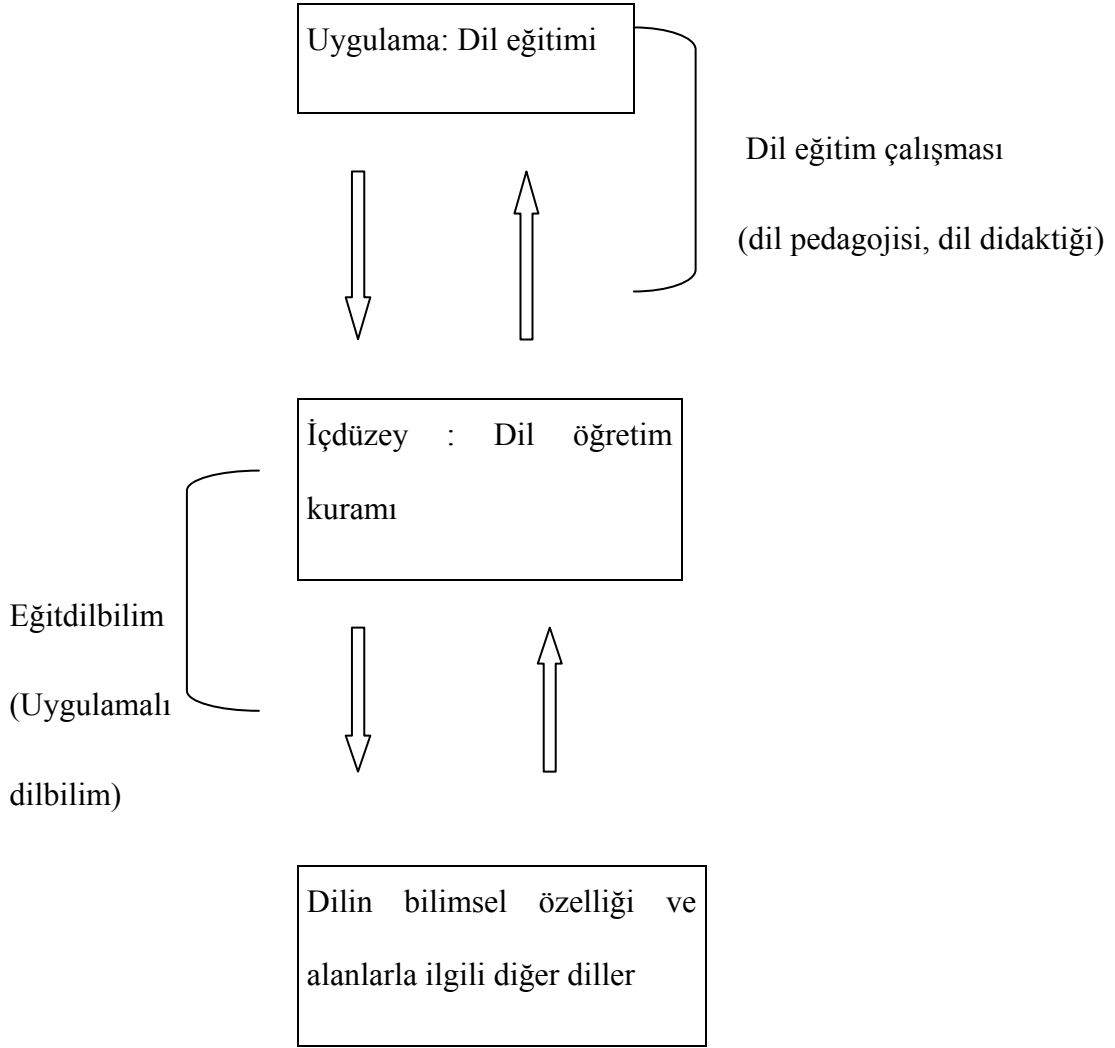
Şekil 2'de görüldüğü gibi dil öğretiminin (ikinci dil öğrenimi) üç temel kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; dil betimlemesi, dil öğrenim kuramı ve dil kullanım kuramıdır. Dil öğrenim kuramı, dil kuramı ve öğrenme kuramından oluşmaktadır. Öğrenme kuramı için ruhbilim, dil öğrenim kuramı için ruhdilbilim, dil kuramı ve dil betimlemesi için genel dilbilim, dil kullanım kuramı için toplumdilbilim kuramsal

verileri sağlayan alanlardır. Bu dört alan dil eğitimi sorunlarıyla ilgilenmektedir ve böylece Campbell'in uygulamalı dilbilim dediği ama Spolsky'nin eğitdilbilim olarak adlandırdığı altalan ortaya çıkarmaktadır.

Spolsky'e göre, uygulamalı dilbilim; dil planlaması, sözlükbilgisi ve çeviri gibi uygulama alanlarındaki ikinci dil öğretimi için benzer bir yaklaşım olarak kabul edilebilmektedir (Stern,1984:37).

Bu nedenle eğitdilbilim, uygulamalı dilbilimde özel bir şekilde adlandırılmaktadır. Eğitdilbilim; sadece ikinci dil öğretimiyle değil, aynı zamanda konuşma eğitimi, okuma ve anadili eğitimi gibi dil eğitiminin sorunlarıyla da ilgilenmektedir. Spolsky'nin modeli, dil öğretim kuramının temel bileşenlerini ve bu bileşenlerle ilgili olan alanların belli rollerini vermektedir. Ayrıca Campbell'in ve Spolsky'nin modellerindeki çift yönlü oklar karşılıklı ilişkili olan işlemleri göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, eğitdilbilim, dil eğitimi ve dille ilgili bir alandır. Stern (1984:520), eğitdilbilim ile dil eğitimi alanlarının ilişkisini şu biçimde belirtmektedir:

Şekil 3 : Stern'e göre eğitdilbilim ile dil eğitimi alanlarının ilişkisi

Eğitdilbilim, temelde disiplin temelli; dil eğitimi çalışmaları, uygulama ve problem temellidir. Eğitdilbilimin temelinde dil eğitim çalışmaları, dil öğretiminin sistemini ve onun kurumsal düzenini incelemektedir. Ayrıca Stern (1984:520), eğitdilbilim ile dil eğitimi alanları arasındaki bağıntının, dil öğretim ve öğreniminin kavramsal bir kuramını geliştirmeyi gerektirdiğini belirtmektedir.

Anadili eğitimi, sadece çocuğun ailesinde ve çevresinde kullanılan dilin eğitimi değildir. Aynı zamanda anadili eğitiminde, çocuğa, o dilin kültürü de öğretilmektedir; çünkü anadili, bir ulusun kültürünün aynasıdır. Bu nedenle anadili eğitimi konusu, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de büyük önem taşımaktadır.

2.4. Dünyada ve Türkiye’de Anadili Eğitimi

Avrupa’da Latincenin bilim dili olarak kullanılmasına son verilmesiyle, anadili eğitimi büyük önem kazanmıştır. 19. yüzyılda, klasik öğretimin temeli olan Latince ve Yunancanın yanı sıra anadili derslerine de önem verilmiştir.

UNESCO tarafından 1969’da anadili derslerinin durumu üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçları, anadili eğitiminde önemli sorunların olduğunu göstermiştir. Bu sonuç; öğrencilerin edilgenliğine, yazı dilinin yeğlenmesine ve bildirişime yönelmenin olmamasına bağlanmıştır. Anadili konusunun uluslararası bir bakışla değerlendirilebileceği düşünüldüğü için dokuz Avrupa ülkesinin (Belçika/Flamanca, Danimarka, Federal Almanya, İngiltere, Fransa, Macaristan, İtalya, Hollanda ve Türkiye) katılımıyla 1983 yılında merkezi Hollanda’da bulunan Uluslararası Anadili Eğitimi Örgütü (International Mother Tongue Education Network) kurulmuştur (İmer,1990:877).

Türkçenin tarihsel gelişimi incelendiğinde, Türkçenin birçok dilin etkisinde kaldığı görülmektedir. Osmanlı döneminde bilim dilinin Farsça, yazın dilinin Arapça olması Türkçenin yeterince işlenememesine neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkçe eğitimi Tanzimat ile başlamaktadır. Son yıllarda, özellikle de Cumhuriyet döneminde, Türkçenin eğitimi yanında yabancı dil olarak öğretimi de

önem kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (öğretimin birleştirilmesi) kanunu ile bütün eğitim kurumlarında Arapça ve Farsçanın öğretimine son verilmiş, eğitim ve bilim dili olarak Türkçe kabul edilmiştir. Türkçe eğitimi, 1928 yılında Türk harflerinin kabulüyle hızlanmış ve bugünkü Türkçe eğitiminin temeli atılmıştır (Demirel,1996:3-4). Anadili eğitiminin her ulus için aynı amaçları vardır. Göğüş bu ortak amaçları ve öğretim biçimlerini şöyle belirtmektedir:

“Anadili eğitimi, her ülkede çocuğun ailesi içinde aldığı dil becerilerini ilerleten bir eğitimidir.

Anadili için saptanan dinlediğini, okuduğunu anlayabilmek; düşüncesini, duygusunu anlatabilmek; dilinin kurallarını öğrenmek; söz dağarcığını geliştirmek; kendi ulusunun edebiyatını ve dünya edebiyatını tanıyıp bunlardan zevk almak, dil ve edebiyat yoluyla ulusal kültürünü ve insanlık kültürünü tanımak amaçları, bütün uygar milletlerde aynıdır.

Bu ülkelerde, anadili eğitimi, bilgi vermekten çok “beceri kazandırmak” niteliği ile tanınmaktadır.

Anadilinin kullanılışı çok alanlı olduğu için eğitimi de okuyarak ya da dinleyerek anlama, söz ve yazı ile anlatım, dilbilgisi kurallarını öğrenme sözcük çalışması, edebiyat ürünlerini anlayıp değerlendirme gibi çok yönlü olarak verilmektedir.

Anadili eğitimi, dil ve edebiyat kuralları gibi soyut kavramlar kapsadığı için belli bir yaşta verilip bitirilememekte, çocuğun gelişme evrelerini izleyerek bütün öğrenim yılları boyunca ve yükselerek sürmektedir.” (Göğüş,1998).

Anadili eğitimindeki amaçlar ve sorunlar birbirine benzese de dünyada anadili eğitimi, sınıf ortamı, öğretmen, derste kullanılan gereçler açısından Türkiye'den farklıdır. Dünyada anadili eğitimiyle ilgili olarak gelişmiş ülkelerin ders programları ve gereçleri incelendiğinde çağdaş yöntem ve tekniklerin kullanıldığını görülmektedir. Günümüzde Almanya, Fransa, Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde özellikle eğitimin ilk yıllarında çok renkli gereçler ve canlı, neşeli sınıf ortamları yaratılmaya çalışılmaktadır. Öğrencilerin öğrenirken zevk almalarını sağlamak, öğretmenin yanı sıra kitaba da bağlıdır. Kitap, öğrenciyi derse bağlayacak evde de çalışmasını yönlendirecek en önemli öğretim malzemelerinden biridir. Gelişmiş ülkelerde kitapların basım kalitesinin yanı sıra içindeki konular da öğrencinin ilgisini çekecek niteliktedir. Türkçenin anadili olarak eğitiminde ise sınıf içinde ve dışında kullanılacak, öğrencinin ilgisini çekebilecek nitelikte malzemeler yeterince bulunmamaktadır (Karababa,1999).

Yukarıda değindiğimiz gibi, anadili eğitiminin birincil hedefi, öğrencilerin dil gelişimini desteklemek ve dil edinim sürecinde kazandığı becerileri yetkinleştirmektir. Etkin bir anadili eğitiminin gerçekleşebilmesi için, temel ilkeler saptanmıştır. Demirel (2002:16) bu ilkeleri şu şekilde belirtmektedir: Dört temel dil becerisinin birlikte öğretilmesi, anadilinin doğal bir ortamda öğretilmesi, Türkçe öğretiminden bütün derslerde yararlanılması, anadilinin kurallarını öğretirken tümevarım yaklaşımının kullanılması, konuların seçiminde tematik yaklaşımın izlenmesi, dil becerilerinin geliştirilmesinde çoklu ortamın sağlanması.

3. ANADİLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE ETKİNLİK ALANLARI

Anadili öğretiminin amacı; bireylere etkili, eksiksiz bir bildirişimi sağlamak, iletişimi gerçekleştirecek dilsel becerileri kazandırmaktır (İmer,1990:876). Kavcar (2004)'a göre ise, dil eğitiminin temel amacı, kişilerin düşünce ve iletişim becerilerinin geliştirilmesidir. Dille iletişimin bir yönünü anlama, öteki yönünü anlatma oluşturmaktadır. Anadili olarak Türkçe eğitimi de bu anlama – anlatma eylemini gerçekleştirecek kuramsal ve uygulamalı çalışmalara dayalı olmalıdır. Bu nedenlerle, bütün ülkelerin eğitim sistemlerinde, anadili eğitime büyük önem verilmektedir. Bireyin anadilinde kazandığı davranışlar, onun gerek okuldaki, gerekse okul dışındaki başarısını ve bunun yanında çevresine uyumunu belirleyen etmenlerdir.

3.1. Anadili Eğitiminin Amaçları

Anadili eğitiminin amacı anlama ve anlatma becerilerini kazandırmaktır. Evren zihnimizde anadilimize göre biçimlenmekte ve varlıklar, durumlar onun anlama ve anlatma biçimiyle adlandırılmaktadır. Bağımsız düşünme, doğru anlama, nesnel davranma, anlatma yetenekleri anadiline bağlı olarak gelişmektedir.

Sever (2004:65-85), Türkçe Öğretiminin Amaçlarını ve bu amaçlara yönelik kazandırılması gereken davranışları şu şekilde belirtmektedir.

3.1.1. Dinleme Ediniminin Amaçları

1. Dinleme ile ilgili ilkeler bilgisi.
2. Dinlediği düzeyine uygun konuşmaları tam ve doğru olarak anlayabilme.
3. Konuşanı dikkatli dinlemeye dönüklük.

4. Dinlemenin günlük yaşamdaki önemini takdir ediş.
5. Düzeyine uygun bir konuyu konuşmaları (ilkelere uygun olarak) dinleme becerisi.

3.1.2. Okuma Ediniminin Amaçları

1. Okuma ile ilgili ilkeler bilgisi.
2. Düzeyine uygun bir metni doğru anlamlandırarak biçimde sesli okuma becerisi.
3. Düzeyine uygun bir metni doğru anlamlandırarak biçimde sessiz okuma becerisi.
4. Düzeyine uygun bir metindeki sözcük, sözcük grubu, deyim, atasözü, özdeyiş, tamlama ve terimlerin anlambilgisi.
5. Okuduğı düzeyine uygun bir metni tam ve doğru olarak anlayabilme.
6. Sürekli ve planlı kitap okumaktan zevk aliş.

3.1.3. Konuşma Ediniminin Amaçları

1. Duygu, düşünce, tasarım ve izlenimlerini konuşma ilkelerine uygun olarak sözle doğru, anlaşılır ve etkili bir biçimde anlatabilme.
2. Duygu, düşünce, tasarım ve izlenimlerini sözle, güzel Türkçe kullanarak anlatmaya isteklilik.
3. Sözlü anlatımın günlük yaşamdaki önemini takdir ediş.
4. Düzeyine uygun bir konuyu konuşma ilkelerine uygun olarak 5-10 dakika sunabilme.

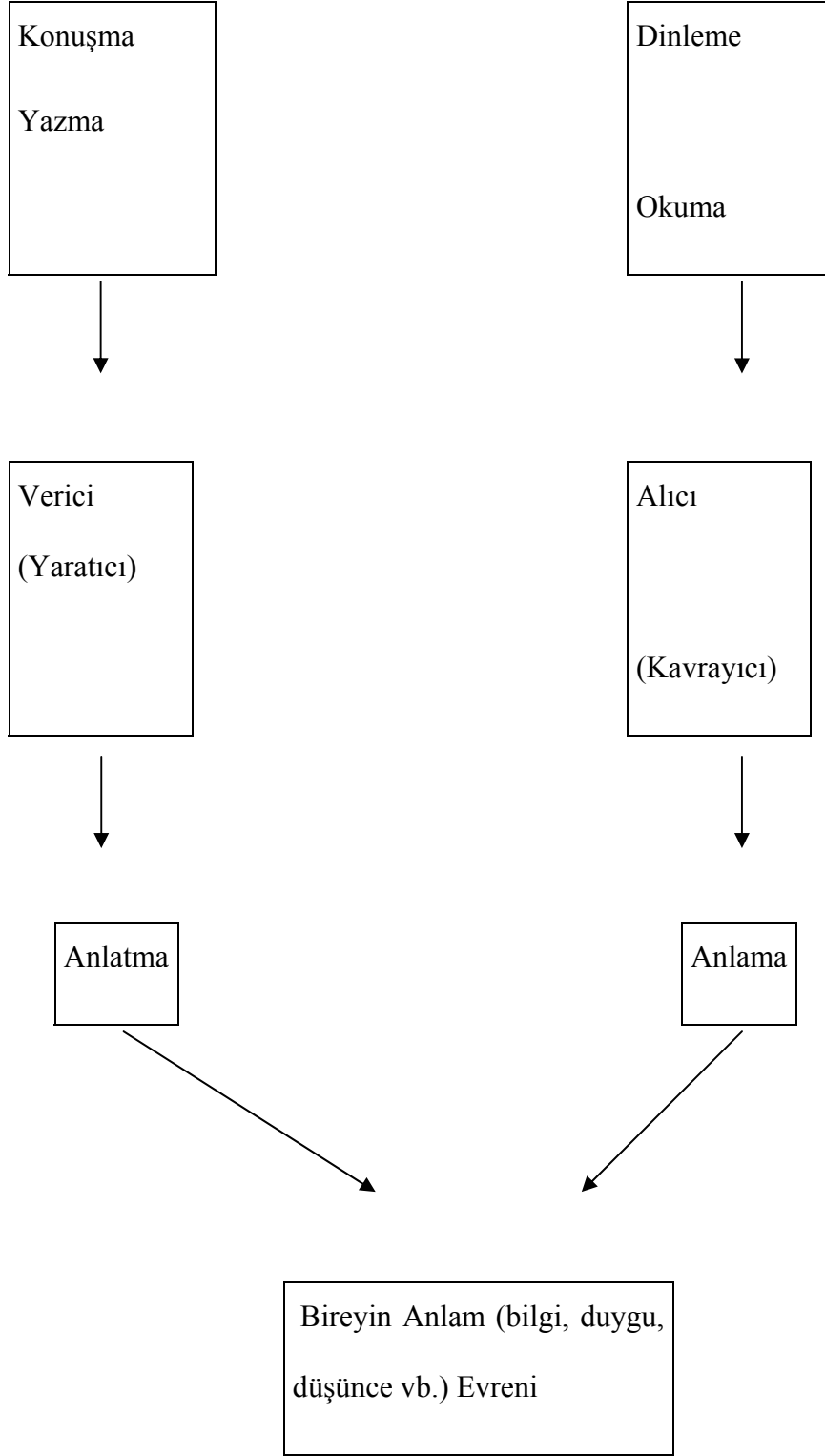
3.1.4. Yazma Ediniminin Amaçları

1. Yazma çalışmalarında “dış yapı” ilkelerini uygulayabilme.
2. Yazma çalışmalarında “iç yapı” ilkelerini uygulayabilme.
3. Yazma çalışmalarında “dil ve anlatım” ilkelerini uygulayabilme.
4. Yazılı anlatımın günlük yaşamdaki önemini takdir ediş.
5. Basılı kaynaklardan etkilice yararlanabilme.

3.2. Anadili Eğitiminin Etkinlik Alanları

Anadili eğitiminin amacı, tümleşik dil becerilerini bireye kazandırmak ve bu yolla bireyin, anadilini etkin ve düzgün bir biçimde kullanmasını sağlamaktır. Anadili eğitiminin etkinlik alanını, anlama ve anlatma becerileri oluşturmaktadır. Bu becerilerin öğretilmesi ve bireye kazandırılması için ders kitaplarında bu becerilere yönelik etkinliklerin bulunması gerekmektedir.

Anadili eğitiminde; okuma, konuşma, yazma ve dinleme gibi dilsel becerilerin tümünün bir denge içinde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Birey anlam evrenini konuşma, dinleme, yazma ve okumanın karşılıklı etkileşimi içinde oluşturmaktadır. Yaşam ve okul eğitimi süresince bu etkinlikler aracılığıyla bilgi, duygu ve düşünce yapısını biçimlendirip, zenginleştirmektedir. Sever (2004:27), bu etkinlikler arasındaki ilişkiyi şu şekilde göstermektedir:

Şekil 4 : Anadili eğitiminin etkinlik alanı

Şekil 4'te görüldüğü gibi konuşma ve yazma bir “anlatma” , dinleme ve okuma bir “anlama” becerisidir. Anlatma verici “yaratıcı”, anlama ise alıcı “kavrayıcı” olmayı gerektirmektedir. Anlama sürecinde, gelen iletinin kavranması, düşüncelerin ayrıştırılması, karşılaştırılması ve yeniden biçimlendirilmesiyle gerçekleşmektedir. Anlatma sürecinde ise birey verici durumundadır. Sezgi, duygu ve düşünceleri belli kurallara göre birleştirip bir bütün olarak aktarılması gerekmektedir. Dolayısıyla bu süreç yaratıcı olmayı gerektirmektedir.

3.2.1. Anlamaya Yönelik Etkinlikler

Anadili eğitiminde, anlama becerileri, dinleme ve okuma alanlarını içermektedir. Alıcı odaklı bir etkinliktir. Anlatma (konuşma-yazma) becerilerinin gerçekleştirilebilmesi için anlamaya (dinleme-okuma) dayalı becerilerin edinilmesi gerekmektedir.

3.2.1.1. Dinleme

Anadili eğitimi etkinliklerin başında, dinleme gelmektedir. Dinleme, iletişimin ve öğrenmenin en temel yoludur. Yeni doğan bir bebeğin ilk karşılaştığı ve yaptığı şey dinleme edimidir. Çevresinden gelen işitsel uyarıların alarak dilsel gelişimini üç yılda tamamlamaktadır. Dinleme, etkinliği bireyin kendisine anlatılanı anlaması açısından önem kazanmaktadır. Dinleme sözsözsel girdiyi anlama ve yorumlama sürecidir. İletişim sürecinde öğrenmenin gerçekleşebilmesi için, “kaynak” tarafından iletilenlerin “alıcı” tarafından paylaşılması gerekmektedir. Alıcının yeni yaşantılar kazanabilmesi ise dinleme becerisindeki birikimiyle ilgilidir (İşeri,2002:32; Sever,2004:10).

Dinleme edimi; dersteki etkinliklerle birlikte, konuşucunun sezdirimlerinin alıcı tarafından çıkarımlanması sırasında yapılan işlemler, bir sürecin varlığına işaret etmektedir. Konuşucuyu dinleyen, alıcı konumundaki dinleyici arasında bir etkileşim gerçekleştirmektedir. Dinleyicinin işletmiş olduğu süreci, Keçik ve Uzun (2001:111) şu şekilde belirtmektedir :

1. Sesleri tanıma-anlama
2. Parçalarıüstü birimleri tanıma-anlama
3. Sözcükleri tanıma-anlama
4. Sözdiziminden kaynaklanan anlam özelliklerini anlama
5. Metindeki birimler ve bölümler arası ilişkileri anlama
6. Konu ve alt konuları saptama
7. Konuşma durumunu anlama ve değerlendirme
8. Sezdirimlerden yararlanarak çıkarımlarda bulunma
9. Önemli ya da ilgiliyi seçebilme

Metin türü ve içeriği, dinleyicinin amacı ve konunun bu amaca uygun olması, dinleyicinin üstlendiği rol (katılımcı, seslenilen kişi, dinleyici ya da izleyici, kulak misafiri, yetişkin ya da çocuk), dinleyicinin yaşı gibi etmenler dinleme sürecini etkilemektedir. Başarılı dinleme ediminin gerçekleşmesi için, uygun eğitim ortamlarının hazırlanmasına izin veren metinlerin seçilmesi ve ders kitaplarına alınması gerekmektedir. İlköğretim I. Devrede gün ve saatler, şiir, masal ve öykü dinlemeye ayrılabilir, öğrencilerin düzeylerine uygun okuma parçaları yüksek sesle okunarak ya da anlatılarak öğrencilere etkili dinleme etkinliği verilebilmektedir. II.

Devre öğrencilerini dinlemeye alıştırmak için, içinde bazı dilbilgisel ya da düşünce yanlışları bulunan tümceler üzerinde alıştırma yaptırılabilir ve radyo veya televizyon programlarından yararlanılabilir (Kavcar,2004:48-49).

3.2.1.2. Okuma

Anadili eğitiminde, okuma edimi, sözcüklerin duyu organlarımız tarafından algılanmasını, kavranmasını, anlamlandırılmasını ve yorumlanmasını içeren zihinsel (anlıksal) etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (İşeri,2002). Okuma fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yönleri olan karmaşık bir süreçtir. Bu etkinliğin genel nitelikleri şu şekilde özetlenmektedir (Sever,2004:13):

1. Okuma bir iletişim sürecidir.
2. Okuma bir algılama sürecidir.
3. Okuma bir öğrenme sürecidir.
4. Okuma bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlu bir gelişim sürecidir.

Öğrencilere okunan bir metinden ne anladıklarını sormak, okunan ya da anlatılan bir öykünün oyunlaştırılmasını istemek, radyo ve televizyondan izledikleri bir konuşmayı kısaca anlatmalarını istemek, okunan ya da anlatılan bir konu ile ilgili bir tartışma açmak, dinledikleri kısa bir şiirin tümünü ya da bazı bölümlerini tekrar ettirmek okuma becerisini geliştirmektedir. Öğrencilerin okuma becerisini ilerletmek için, onlara özet çıkarma, not alma, sözlü ya da yazılı rapor hazırlama tekniklerini geliştirici özel ödevler yaptırılabilir, izledikleri radyo ve televizyon programlarını sınıfa aktarmaları istenebilir, tarama çalışmaları yaptırılarak belli konularda inceleme yaptırılabilir (Kavcar,2004:51-52).

Türkçe derslerinde okuma ediminin etkin kılınması için, iki temel bileşenin üzerinde durulması gerekmektedir (Sever,2004:19):

1. Okuma beceri ve alışkanlığı kazandırmak,
2. Okuduğunu anlama ve değerlendirme gücü kazandırmak.

Bu iki temel bileşen birbirini bütünleyen amaçlardır. Okumada anlamının gerçekleşebilmesi için bireyin yaşı, kültür düzeyi, o dildeki sözcük bilgisi ediminin düzeyi, bulunulan ortam anlamayı etkilemektedir.

Keçik ve Uzun (2001), “Çizgisel ve Etkileşimsel” modellerden bahsetmektedir. Çizgisel modellerin tek yönlü olup ya iç doğrultulu ya da dış doğrultulu olduğu, iç doğrultulu modelin, okuma edimine harflerden başlayarak ses, sözcük, tümce ve metin düzlemine çıkan aşamalı bir süreç olarak görüldüğü belirtilmektedir. Aşamalı bir süreç olan iç doğrultulu modele göre, önce harf görülerek sesler algılanır, sonra sözcükler ve son olarak da bu sözcüklerden oluşan tümceler algılanmaktadır. Bütün bunların sonunda da tümcelerden oluşan metni anlamlandırma sürecine geçilmektedir. Dış doğrultulu modelde, harf-ses ilişkisinden çok insanın sahip olduğu bilgi kaynakları ön plana çıkarılmaktadır. Bu nedenle okurun çıkarımları, okuma işlemini yönlendirmektedir. Keçik ve Uzun; Goodman’ın okuma edimini, görsel, algısal, yapısal ve anlamsal olarak dört evreye ayırdığını söylemektedirler. Bu evrelerden en etkin olanının anlamsal evre olduğunu, diğer evrelerin bu evreye ulaşmak için araç görevi üstlendiklerini belirtmektedirler.

Anadili eğitiminde okuma ediminin öğrencilere kazandırılabilmesi için, etkinliklerin planlı bir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu nedenle okuma edimi etkinliği iki süreci işaret etmektedir: *Okuma öncesi etkinlikler ve okuma sırasındaki*

etkinlikler. Ders kitaplarında okuma öncesi hazırlık çalışmaları ve metne ilişkin resim bulunmaktadır. Bu etkinliklerin amacına ulaşması için metinle ve metnin işleyişiyle ilişkisinin bulunması gerekmektedir. Tümlşik dil becerilerinin geliştirilebilmesi için ders kitaplarına alınacak metinlerin ve resimlerin seçiminde bu ölçütlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (İşeri,2002:34-37).

3.2.2. Anlatmaya Yönelik Etkinlikler

Bireyin duygularını, düşüncelerini, tasarladıklarını, görüp yaşadıklarını ve isteklerini sözlü ya da yazılı olarak aktarmasını sağlayan bir araç niteliği taşıyan konuşma ve yazma anadili öğretiminin anlatma etkinliklerini oluşturmaktadır.

3.2.2.1. Konuşma

Konuşma, kişinin her türlü duygu, düşünce, dilek ve iletisini seslerden oluşan dil aracılığıyla bildirmesidir. Yani bir konunun zihinde tasarladıktan sonra karşımızdakilere sözle iletilmesidir. Konuşma, eğitim öğretiminin temelidir. Okulöncesi dönemde bilgilerimizi konuşma yoluyla aktarır ve yeni konular öğreniriz. Bireysel ve toplumsal yaşamda önemli bir yer tutan konuşma; okul, iş ve toplum yaşamında başarı ya da başarısızlığı belirleyen etmenlerden biridir. Bireyin dil yoluyla kurduğu iletişimin bir boyutunu oluşturan konuşma, bir duygu ve düşünce alışveriştir (Hayran,2002:15; Sever,2004:22).

Konuşma edimi dilin en yaygın kullanım alanı olarak değerlendirilmektedir. Konuşma üretilen metnin iletişim ortamlarında sözlü olarak aktarımıdır. Konuşma ediminin etkileşim açısından kimi biçimleri bulunmaktadır: *Yüz yüze konuşma, telefon aracılığıyla konuşma, halka açık konuşma, tartışma, görüşme, Radyo-televizyon aracılığıyla konuşma, doğal konuşma, planlı konuşma* (İşeri,2002:37).

Bireyin konuşma edimini yetkin bir şekilde gerçekleştirebilmesi için öncelikle dilin ses dizgesini ve bunların sesletim biçimlerini edinmesi, seslerin ayırt edici özelliklerinin bulunduğu farkında olması, parçalı ve parçalarüstü sesbirimleri tanınması ve ona göre sesletimi gerçekleştirmesi, sezdirim ilkelerini kullanması, konuşmasında düşüncelerinin mantıksal düzenlenişi gerçekleştirmesi ve konu ile ilgili bir açıklama yapabilmesi, konuyu başka bir deyişle tekrarlayabilmesi altbecerilerini edinmesi gerekmektedir. Bu şekilde birey, yetkin bir konuşma edimi gerçekleştirebilecektir (İşeri,2002:37-38).

3.2.2.2. Yazma

Yazma edimi, üretilen metnin yazılı olarak sunumudur. Yazma ve konuşma edimi dilin anlatma etkinliğini oluşturmaktadır. Ancak yazma ediminin, konuşma ediminden farklı yönleri bulunmaktadır. Örneğin, konuşma edimi gerçekleştirilirken yazma edimi gerçekleşmeyebilir. Dünya dilleri incelendiğinde yalnızca sözlü olarak iletişim kurulan, yazı dili bulunmayan diller olduğu görülmektedir.

Yazma ediminin gerçekleşmesi için, bazı altbecerilerin edinilmesi gerekmektedir. Bunları, Keçik ve Uzun (2001) “*dilin yazısını tanıma ve yazma, yazılı iletişimde sözdizimsel yapıları kullanma, dilsel birimler arasındaki dizisel ve dizimsel ilişkileri tanıma ve kullanma, açıklama yapma*” olarak belirtmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, anadili öğretiminin amacı tümleşik dil becerilerini bireye kazandırmak ve yolla bireyin anadilini etkin biçimde kullanmasını sağlamaktır. Bu dört temel etkinlik alanlarını geliştirmek için, ilköğretim Türkçe kitabında çeşitli yer verilmektedir .

4. ÇÖZÜMLEME

4.1. Yöntem

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında belirlenen hedefler doğrultusunda hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzunun ve Öğrenci Çalışma Kitabının (Türkçe 5)³ dilbilimsel çözümlemesi şu aşamalarla gerçekleştirilmiştir:

1. Kavramların Belirlenmesi: Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzu kitabındaki, “İlköğretim Beşinci Sınıf Kazanımları” başlığı altındaki maddeler incelenerek, dilbilimsel içerik taşıyan kavramlar belirlenmiştir.

2. Kavramların Sınıflandırılması: Belirlenen kavramlar ve bir dilbilim terimini çağrıştıran yargılar, “sesbilim, biçimbilim, sözdizim, metindilbilim, anlambilim, sözcükbilim, göstergebilim” alanları altında sınıflandırılmıştır.

3. Kavramların Açıklamalarının Saptanması: Saptanan kavramların açıklamalarının olup olmadığı belirlenmiş, eğer varsa bu açıklamalar verilmiştir.

4. Çalışma Kitabının İncelenmesi: Belirlenen kavramların, Öğrenci Çalışma Kitabına yansımaları ve işlenişleri sorgulanmıştır.

5. Değerlendirme: Verilerin değerlendirmeleri yapılmıştır.

Bu çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde; Kılavuz Kitabının ve Çalışma Kitabının dış özellikleri, bitişik eğik el yazısı ile yazma çalışmaları, noktalama çalışmaları, bilgiye dayalı sorular ele alınmamıştır.

---

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekler Bölümü

Bundan sonraki bölümde, yukarıda belirttiğimiz aşamaların incelemesi yapılmış, ilk olarak ise, kazanımlardaki dilbilimsel içerik taşıyan kavramlar belirlenmiştir.

4.2. Sesbilim Alanıyla İlişkili Kavramlar

4.2.1. İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında Sesbilimsel Kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, sesbilimle ilgili iki kavrama yer verildiği görülmektedir. Bu kavramların açıklamaları Kılavuz Kitabında yer almamaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Dinleme	3	Dinlerken vurgu, tonlama ve telaffuz dikkat eder.	Açıklaması yok.
2	Konuşma	9	Konuşmasında, önemseddiği bilgileri vurgular .	Açıklaması yok.

Tablo 2 : Kılavuz Kitabında bulunan sesbilimsel kavramlar

Tablo 2’de görüldüğü gibi, Kılavuz Kitabında belirlenen bu kavramların açıklamaları yer almamaktadır. Ayrıca, Dilbilimde “vurgu, tonlama” aynı şekilde,

telaffuz teriminin karşılığı olarak ise “sesletim” veya “söyleyiş” terimi kullanılmaktadır

4.2.2. Öğrenci Çalışma Kitabında Sesbilimsel Kavramların İncelenmesi

İlköğretim Türkçe 5 Öğrenci Çalışma kitabında, kazandırılması hedeflenen sesbilimsel kavramlara yönelik bir etkinlik bulunamamıştır. Yani bu çalışma kitabında vurgu, ton ve sesletimle ilgili bir etkinliğe yer verilmemiştir.

4.2.3. Değerlendirme

Kılavuz Kitabı ile Çalışma Kitabı arasındaki tutarsızlıklar ve eksiklikler şunlardır:

Kılavuz Kitabında, sesbilimle ilgili üç kavrama (vurgu, tonlama ve sesletim) yer verilmekte; ancak Çalışma Kitabında bunlara yönelik hiçbir etkinlik bulunmamaktadır. Ayrıca Kılavuz Kitabında niçin, sadece “*vurgu, tonlama, sesletim*” kavramlarının verildiğine ilişkin bilgi ve bu kavramların açıklamaları da verilmemektedir. Oysa, Kılavuz Kitabında öğretilmesi gerektiği belirtilen, ancak Çalışma Kitabında yer almayan, parçalarüstü sesbirimlerden olan, **vurgu** ve **ton**, Türkçede anlam ayırt edici bir ögedir.

Bilinçli bir anadili konuşucunun düşüncelerini, duygularını karşısındakine sunarken, onu etkilemek için anadilinin tüm olanaklarını kullanması gerekmektedir. Bunun için de dilinin kendine özgü özelliklerini bilmek ve onları doğru biçimde kullanmak zorundadır. Anlam ayırıcı olan bu özellikler; sözcüklerin arasını belirtmek için kullanılan duraklardan, kimi söz öbeklerini vurgulamak için

nefesimizi yoğunlaştırmamıza kadar geniş bir alanı içermektedir. Örneğin, “*ordu*” sözcüğünün, ‘*asker*’ mi ‘*yer adı*’ mı olduğunu gösteren vurgudur (“*Ordu*” sözcüğünde vurgu ilk seslemde ise yer adı, ikinci seslemde ise askerdir.). “*Ha*” sözcüğünün; ‘*anladım*’ veya ‘*anlamadım*’ anlamlarındaki kullanımını belirleyen ise tondur⁴.

Kılavuz Kitabı ile Çalışma Kitabında değinilmesi gereken; ancak yer almayan kavramlar şunlardır: Ses, sesbirim, parçalı sesbirimler, parçalarüstü sesbirimlerden ise süre, kavşak, durak ve ezgidir. Bu parçalarüstü sesbirimler, Türkçede, anlam ayırıcı işlevler üstlenmekte ve gereği gibi kullanılmadığında yanlış anlamalara neden olacak ölçüde önem taşımaktadır. Konuşmanın etkili ve yanlışsız olması için bu bürünsel öğelerin doğru biçimde kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla, bu bürünsel birimlerin yerinde ve dikkatli kullanılması ve öğretilmesi gerekmektedir.

---

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aksan,2000; Ergenç,1989; Ergenç,2002; Selen,1973.

4.3. Biçimbilim ve Sözdizim Alanlarıyla İlişkili Kavramlar

4.3.1. İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, biçimbilimle ilgili iki kavrama yer verildiği görülmektedir. Bu kavramların açıklamaları Kılavuz Kitabında yer almaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Okuma	(Sözvarlığını geliştirme) 5	Ekleri kullanarak kelimeler türetir.	Açıklaması var.
2	Yazma	9	Yazılarında kelime türlerini işlevine uygun kullanır.	Açıklaması var.

Tablo 3: Kılavuz Kitabında bulunan biçimbilimsel kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında yer alan kavramların açıklamaları şu şekilde verilmektedir:

“Ekleri kullanarak kelimeler **türetir** : *Burada yalnızca -cı,-lık,-lı,-sız eklerini kullanarak kelimeler türetilmektedir.*”

“Yazılarında **kelime türlerini işlevine uygun kullanır** : *isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç kavramları, örneklerden yola çıkılarak sezdirilmeye çalışılmalıdır. Kelime türlerinin çeşitleri verilmemelidir.*”

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, sözdizim alanıyla ilgili iki kavrama yer verildiği görülmektedir (Bkz. Tablo 4). Ancak saptanan bu kavramların açıklaması bulunmamaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Dinleme	20	Dinlediklerinde dil, ifade ve bilgi yanlışlıklarını belirler.	Açıklaması yok.
2	Okuma	40	Okuduklarındaki dil, ifade ve bilgi yanlışlarını belirler.	Açıklaması yok.

Tablo 4: Kılavuz Kitabında bulunan sözdizimsel kavramlar

4.3.2. Öğrenci Çalışma Kitabında Biçimbilimsel ve Sözdizimsel

Kavramların İncelenmesi

İncelediğimiz Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabında, biçimbilimsel açıdan değerlendirilebilecek şu etkinlikler belirlenmiştir:

İlk beş etkinlik, öğrenciye sözcük türünü öğretmeye yönelik etkinliklerdir. Bu örneklerde, tümce çözümlemesi yaptırılması yoluyla öğrenciye sözcük türleri öğretilmektedir.

(1) Dörtlükteki varlıkların adlarını bildiren kelimelerin altlarını çiziniz. Bu adlarla birer cümle kurunuz.

“Kuş resimli balon, Patlar ansızın. Çocuk ve gökyüzü, Karışır birbirine.”	....
--	----------------------------------

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.23)

(2) “Atatürk’ün gök mavisi gözleri parlıyordu.” cümlesini inceleyiniz. Siz de aşağıdaki cümlelerde varlıkları niteleyen kelimeleri bulup altlarını renkli kalemle çiziniz.

Türkiye güçlü bir devlettir.

Kurtuluş Savaşı’nda zor günler yaşadık.

Ülkemizin verimli toprakları vardır.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.33)

(3) Aşağıdaki cümlelerde, işi, oluşu, hareketi, durumu bildiren kelimelerin altlarını çiziniz.

Alkışlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni çınlattı.

Uygarlık ve insanlık kitapla buluştu.

Herkes, Atatürk’ü dikkatle dinliyordu.

Halk, Meclis’in önünde bekliyordu.

Top sesleri, Cumhuriyet’i selâmlıyordu.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.35)

(4) “İlker teleskop yapmak istiyordu.” Örnek cümlesinde yapılan işi, hareketi “istiyordu” kelimesi bildirmektedir. Siz de aşağıdaki cümlelerde yapılan işi, hareketi (eylemi) belirten kelimeyi bularak altını renkli kalemle çiziniz.

İlker'in babası, ona bir teleskop almasını söyledi.

Gözlükçü tüm mercekleri ücretsiz veriyordu.

Asistanlar, İlker'in teleskobunu şaşkınlıkla inceledi.

İlker üniversitede uzay bilimleri bölümüne girdi.

Çocuk müthiş bir heyecanla geceyi beklemeye başladı.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.64)

(5) Aşağıdaki dizelerin hangisinde “de”, “da” lar çıkarılınca anlam bozulmaz.

Pis yerlerde oynama,

Temizlik ve bir de sağlık,

Mikroplardan sakın da,

Aşı ol da hastalanma,

Var bunlarda akrabalık...

Ayrı yazılan “de”ye örnek cümleler yazınız.

.....
.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.56)

Altıncı ve yedinci etkinliklerde, öğrenciye sırasıyla, türetim ve zaman kavramlarına yönelik sorular sorulmaktadır.

(6) “uygar-lık”, yeni-lik, bulut-lu, güneş-siz”

Yukarıdaki kelimelere verilen eklerden uygun olanlarını seçip aşağıdaki cümlelere yerleştiriniz.

-lık	Sabahları evimizin önünden simit..... geçer.
-ci	23 Nisan en sevinç..... günümüzdür.
-sız	Aileler çocuklarına ilgi..... davranmamalıdır.
-lı	Fındık üretimi için çok verim..... bir yıl oldu.
	Şiire yeni bir baş..... bulduk.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.66)

(7) Aşağıdaki cümlelerde eylemlerin hangi zamanlarda gerçekleştiğini karşınıza yazınız.

Bu tablo neyi anlatıyor?

Öğretmenimizin resim sergisine gittik.

Hafta sonu sinemaya gideceğiz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.107)

Sekizinci, dokuzuncu, onuncu ve on birinci etkinliklerde, öğrenciden karışık sırayla verilmiş sözcük ya da tümceleri sıraya koyması istenmektedir.

(8) Dağınık olarak verilen kelimelerden bir soru cümlesi oluşturup cevabını aşağıya yazınız.

“eşeğe olabilir Hoca ters başka binmiş Nasrettin komiklikten hangi sebeple.”

Soru cümlesi:.....

Cevabım:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.97)

(9)Dağınık olarak verilen kelimelerden anlamlı ve kurallı cümleler yapınız.

1. gelecekte mutfaklardan çöpler sistemiyle kanal alınabilecektir
2. ve çöp kamyonları olmayacaktır, çöpçüler
3. toplanan çöpler gönderilecektir yeniden değerlendirme ünitesine
1. ....
2. ....
3. ....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.18)

(10) Aşağıda metin ile ilgili dağınık olarak verilen cümleleri sıraya koyunuz.

1. ... Yaralılara hemen ilk yardım uygulanmalıdır.
2. ... Kaza yerinde yangın, gaz kaçağı, hızla giden araçlar varsa bu tehlikeler giderilmelidir.
3. ... Olay “Acil Yardım” a (112)ye bildirilmelidir.
4. ... Patlama ya da yangın tehlikesi varsa, hasta ya da yaralı olay yerinden uzaklaştırılmalıdır.
5. ... Müdahale ilk yardımda öncelikli kişilere göre yapılmalıdır.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.122)

(11) “oturup, dökmelidir, ter, dil, çalışıp, dökmektense”

Yukarıdaki kelimelerle anlamlı ve kurallı bir cümle yapılırsa en sondaki kelime aşağıdakilerden hangisi olur?

- a) dil-ter   b)çalışıp   c)oturup   d)dökmelidir

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.139)

On ikinci ve on üçüncü etkinliklerde ise öğrencinin soru tümceleriyle ilgili farkındalığı sorulmaktadır.

(12) *İstanbul'a gittik. – İstanbul'a gittiniz mi?*

Örnek cümleyi inceleyerek aşağıdaki cümleleri soru anlamı belirtecek şekilde yazınız.

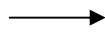
Van Gölü'nü gördük.

Van Gölü'nü gördünüz mü?

Bu filmi beğendim.

.....

Süt içmeyi severiz.

.....

Ona telefon ettim.

.....

Arkadaşlarını özlediler.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.121)

(13) *“Orman, bir ülkenin her şeyidir. Onun sayesinde modern yaşantımızı sürdürüyoruz. Bugün en büyük sorun, ormana karşı insanoğlunun yaptıklarıdır. Orman, insanoğluna her şeyini verdi. Oysa insanoğlu onu yakıtı. Bizden sonraki nesiller “Ne yaptınız?B güzelliği acımasızca nasıl yok ettiniz?” diye sorarlarsa ne yaparız?*

Belki orman ürünleri yabancı ülkelere satın alınabilir. Ama, ya ağaçlar ya hayvanlar? Onlar alınabilir mi? Ya toprak, o güzel orman toprağı, bir santimetresi bin yılda oluşan toprak, o satın alınabilir mi? Cevap yok, çünkü bunlar satın alınamayan, para ile elde edilemeyen değerlerdir.”

Yukarıda metinde geçen soru cümlelerini bulup altlarını çiziniz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.123)

4.3.3. Değerlendirme

Kılavuz Kitabı ile Çalışma Kitabı arasındaki, tutarsızlıklar ve eksiklikler şunlardır:

Kılavuz Kitabında belirlenen, sözdizim alanıyla ilişkili kavramların açıklaması yokken biçimbilim alanıyla ilişkili kavramların açıklamaları vardır (Bkz. 4.3.1. Bölüm). Ayrıca, bu kavramların açıklamalarının hangi ölçüte göre verilip verilmediği hakkında bilgi de verilmemektedir.

Sözcük türleriyle ilgili olarak, Kılavuz Kitabında “*isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç*” sözcük türlerinin öğretilmesi gerektiği belirtilmektedir; ancak Çalışma Kitabında sadece “*ad,sıfat,eylem,bağlaç*” sözcük türleriyle ilgili etkinlikler bulunmaktadır. Ayrıca Çalışma Kitabında bağlaç türüne örnek olarak sadece “*de ,da*” verilmektedir. Çalışma Kitabında sözcük türlerine ilişkin beş etkinlik bulunmaktadır. Bunlardan, iki tanesi *eylem* kavramıyla ilişkilidir (Bkz. 4.3.2.bölüm).

4.3.2. bölümde bulunan, altıncı etkinlikteki yönergede, türetilmiş dört sözcük verilmiştir. Bu sözcüklere gelen ekler gösterilerek, bu sözcükler kalın yazılmıştır. Örnekte verilen ekler *-llk, -ll, -sIz*'dir; ancak *-lık* ekiyle ilgili iki örnek tümce verilmiştir. Yönergede ise beş tane tümce verilmiş ve bu tümcelerde boş bırakılan yerlere *-lik, -li, -sız* ve *-cı* eklerinin yerleştirilmesi istenmiştir. Ancak yönergedeki açıklamada *-cı* ekinin geldiği, örnek bir sözcük verilmemiştir. Ayrıca boş bırakılan yerlerin ikisine aynı ek (*-li*) gelmektedir (Bkz. 4.3.2.bölüm).

Kılavuz Kitabında bulunmayan; ancak Çalışma Kitabında yer alan bazı kavramlar da bulunmaktadır. Örneğin *zaman, soru tümceleri* kavramlarıyla ilgili bir

açıklama Kılavuz Kitabında yer almazken, Çalışma Kitabında bu kavramlarla ilgili etkinlik yer almaktadır.

Kılavuz Kitabı ile Çalışma Kitabında değinilmesi gereken; ancak yer almayan kavramlar şunlardır:

Sözcük türleri içinde yer alan *ad*, *önad* ve *adıl* geleneksel dilbilgisinde ad soylu ögeler olarak gösterilmektedir. Oysa, konuşmada ve yazıda olsun bu ögeler görevlerinden kayabilmektedirler. Örneğin, bir önad olan ‘yanlış’ sözcüğü hem ad (*yanlışım yok, kaç yanlış yapmış*), hem önad (*yanlış adres*), hem de belirteç (*yanlış yorumlandı*) görevinde; ‘çok’ sözcüğü; ‘çok kitap, çok adam’ gibi bağlamlarda sıfat; ‘Çok konuşuyorsun!, Çocuğun üstünü çok örtme’ gibi kullanımlarda ise belirteç olarak kullanılmaktadır. Bu durum Türkçede sözcük türleri arasında kesin sınırlar çizmenin güçlüğüne göstermektedir⁵.

Kılavuz Kitabında biçimbilimsel kavramlardan; *cinsiyet, sayı, kişi, kip* ve *görünüş* de ele alınmamıştır. Uzun 1998’nin Türkçede görünüş, zaman, kip paradigmaları aşağıdaki tabloda şu şekilde özetlenmiştir:

---

⁵ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Aksan,2000;Uzun,1998.

	Görünüş	Başkası Kipi	Konuşucu Kipi		Zaman
			1. Tür	2. Tür	
Özellikler	[+bitme, -sürme]	[+isteme, -tanıtsal]	[+isteme, - tanıtsal]	[-isteme, +tanıtsal]	[+geçmiş]
Ekler	-DI	-AcAK, -(A/I)r, -mAlI, -Sa, -A	-AcAK, -(A/I)r, -Sa, -A	-(y)mIş	-(y)DI
Özellikler	[-bitme, +sürme]	[-isteme, +tanıtsal]	[-isteme, +tanıtsal]		[-geçmiş]
Ekler	-(I)yor	-mIş	-mIş		-Ø
Özellikler	[-bitme, +sürme]	[-isteme, +tanıtsal]	[-isteme, -tanıtsal]		
Ekler	-Ø	-Ø	-Ø		

Tablo 5 : Türkçenin zaman, görünüş ve kip paradigmaları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, üretken dönüşümlü dilbilgisinde Türkçedeki eylemlerle ilgili kategoriler, farklı olarak değerlendirilmekte ve geleneksel dilbilgisine karşı çıkmaktadır. Ayrıca zamanlar ve kipler konusunda farklı görüşler sunulmaktadır⁶. Bu nedenle, Türkçenin bu özelliklerinin ders kitaplarında yer alması gerekmektedir.

Dilbilgisi kitaplarına göre, Türkçe ÖNE dilleri içinde yer alır. Geleneksel dilbilgisine göre, yüklemi sonda olmayan tümceler devrik tümce; yüklemi sonda olan tümceler kurallı tümcedir. Oysa, incelendiğinde Türkçe'nin belirli bir sözdizimine sahip olduğunu söylemek güç olmaktadır. Örneğin, dört ögeli bir Türkçe tümceyi ele

⁶ Bkz. Uzun,1998; Aydın,1996; Baltacıoğlu,1998.

alalım. Matematiksel olarak böyle bir tümcenin 24 diziliŐi söz konusu olabilir. Ancak, bu tümceler dilbilgisel ve kabul edilebilirdir (Aydın,1996:78-80):

(1) a. *Canan'a bugün mektup geldi.*

b. *Canan'a bugün geldi mektup.*

c. *Canan'a mektup bugün geldi.*

d. *Canan'a mektup geldi bugün.*

...

Görüldüğü gibi, ders kitaplarında kurallı ve devrik tümce ayırımı, eylemin yeri üzerine bir sınıflandırmadır. Oysa (1)'deki tümcelerde 24 farklı diziliŐ söz konusudur. Dolayısıyla, Türkçenin zgr sözcük diziliŐi olduğnun öğretilmesi gerekmektedir.

4.4. Metindilbilim Alanıyla İlişkili Kavramlar

4.4.1. İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında Metindilbilimsel Kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1. – 5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, metindilbilimle ilgili 26 kavrama yer verildiği görülmektedir. Saptanan bu kavramlardan 18 tanesinin açıklaması bulunmaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Dinleme	1	Dinlediğini anlamlandırmada ön bilgilerini kullanır.	Açıklaması var.
2	Dinleme	6	Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.	Açıklaması var.
3	Dinleme	15	Dinlediklerinin konusunu belirler.	Açıklaması var.
4	Dinleme	21	Dinledikleriyle ilgili çıkarımlar yapar.	Açıklaması yok.
5	Dinleme	25	Dinlediği konuya uygun, farklı başlıklar bulur.	Açıklaması yok.
6	Dinleme	29	Dinlediklerini	Açıklaması

			özetler.	yok.
7	Dinleme	31	Başlıktan hareketle dinleyeceği konunun içeriğini tahmin eder.	Açıklaması var.
8	Konuşma	2	Konuşmasında olayları oluş sırasına göre anlatır.	Açıklaması var.
9	Konuşma	10	Düşüncelerini mantıksal bütünlük içinde sunar.	Açıklaması yok.
10	Konuşma	21	Konuşmasını özetler.	Açıklaması var.
11	Okuma	(Okuduğunu anlama) 1	Ön bilgilerini kullanarak okuduğunu anlamlandırır.	Açıklaması var.
12	Okuma	(Okuduğunu anlama) 2	Metinde verilen ipuçlarından hareketle, karşılaştığı yeni kelimelerin anlamlarını tahmin eder.	Açıklaması var.
13	Okuma	(Okuduğunu anlama) 18	Okuduklarının konusunu belirler.	Açıklaması var.
14	Okuma	(Okuduğunu anlama) 22	Başlık ve içerik ilişkisini sorgular.	Açıklaması yok.

15	Okuma	(Okuduğunu anlama) 23	Alt başlık ve içerik ilişkisini sorgular.	Açıklaması yok.
16	Okuma	(Okuduğunu anlama) 25	Okuduklarından çıkarımlar yapar.	Açıklaması var.
17	Okuma	(Okuduğunu anlama) 30	Okuduğunu özetler.	Açıklaması var.
18	Okuma	(Okuduğunu anlama) 35	Görsellerden yararlanarak içeriği tahmin eder.	Açıklaması var.
19	Okuma	(Anlam kurma) 1	Metin içi anlam kurar.	Açıklaması var.
20	Okuma	(Anlam kurma) 2	Metin dışı anlam kurar.	Açıklaması var.
21	Okuma	(Anlam kurma) 3	Metinler arası anlam kurar.	Açıklaması var.
22	Yazma	3	Yazısına uygun başlık belirler.	Açıklaması yok.
23	Yazma	4	Yazısında alt başlıkları belirler.	Açıklaması yok.
24	Yazma	7	Olayları, oluş sırasına göre yazar.	Açıklaması var.
25	Yazma	12	Yazılarında genelden özele, özelden genele doğru yazar.	Açıklaması var.
26	Yazma	26	Özet çıkarır.	Açıklaması var.

Tablo 6 : Kılavuz Kitabında bulunan metindilbilimsel kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında açıklamaları bulunan kavramların açıklamalarını şu şekildedir:

“Dinlediğini anlamlandırmada **ön bilgilerini** kullanır: *Dinlediğini anlamlandırmada ön bilgilerini kullanır.*”

“**Ön bilgilerini** kullanarak okuduğunu anlamlandırır : *Bu konuda neler biliyorsunuz?*” sorusuyla ön bilgilerin hatırlanması sağlanır.”

“**Metin dışı** anlam kurar: *Okuduğu metindeki bilgileri, metin dışında başka bir olayla konuyla vb. ilişkilendirerek anlam kurma.*”

İkinci, yedinci, on ikinci, on altıncı ve on sekizinci kavramların açıklamaları sırasıyla şu şekilde verilmektedir:

“Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin **anlamını tahmin eder** : *Bilmediği kelimenin anlamını, cümlenin anlamından, sunulan görsellerden, dinlediği konudan yararlanarak tahmin edebilir.*”

“Başıktan hareketle dinleyeceği konunun **içeriğini tahmin eder** : *Başlıktan hareketle dinleyeceği konunun içeriğini tahmin eder.*”

“Metinde verilen ipuçlarından hareketle, karşılaştığı yeni kelimelerin **anlamlarını tahmin eder** : *Bilinmeyen kelimenin anlamını, kendisinden önce veya sonra gelen kelime, cümle, resim ve sembollerden yararlanarak tahmin etme.*”

“Okuduklarından **çıkarımlar** yapar : *Atatürkçülük Konuları: Atatürk'ün milletlerin tanınmasında güzel sanatların rolüne ilişkin düşüncelerini yorumlar. (Atatürkçülük Etkinliği: Milli Kültür ve Atatürk)*”

“Görsellerden yararlanarak **içeriği tahmin eder** : *Görsellerden yararlanarak içeriği tahmin eder.*”

Tablo 6'daki sekizinci ve yirmi dördüncü maddelerdeki kavramların açıklaması sırasıyla şu şekilde verilmiştir:

“Konuşmasında olayları **oluş sırasına** göre anlatır : *İlk önce, önce, daha sonra, ondan sonra, sonda, sonuçta, vb. [!]Burada eylemde zaman konusuna anlam yönüyle değinilecek, zaman ekleri verilmeyecektir. Örneğin, “koştı” biten bir eylem, “koşuyor” devam eden bir eylem, “koşacak” gelecekte yapılacak bir eylemi ifade eder.”*

“Olayları, **oluş sırasına** göre yazar : *Eylemde zaman konusuna anlam yönüyle değinilmeli, zaman ekleri verilmemelidir. Örneğin, “koştı” biten bir eylem, “koşuyor” devam eden bir eylem, “koşacak” gelecekte yapılacak bir eylemi ifade eder.”*

Onuncu, on yedinci ve yirmi altıncı maddelerde yer alan kavramların açıklamaları sırasıyla şu şekilde verilmiştir:

“Konuşmasını **özetler** : *Konuşmasını özetler. (Okuma)”*

“Okuduğunu **özetler** : *Okuduklarının ana fikrini ve detaylarını dikkate alarak kendi kelimeleriyle özetlemesi.”*

“**Özet çıkarır** : *Konunun ana fikir ve önemli noktalarının, öğrencinin kendi ifade biçimiyle özetlenmesine dikkat edilmelidir.”*

Üçüncü ve on üçüncü maddelerde yer alan kavramların açıklamaları sırasıyla şu şekilde verilmektedir:

“Dinlediklerinin **konusunu** belirler : *Dinlediklerinin konusunu belirler.”*

“Okuduklarının **konusunu** belirler : *Okuduklarının konusunu belirler.”*

Tablo 6'daki birinci, on dokuzuncu ve yirmi birinci terim ve yargıların açıklamaları sırasıyla şu şekilde verilmektedir:

“**Metin içi** anlam kurar: *Bir metin içindeki; cümle, paragrafları kullanarak anlam kurma.*”

“**Metinler arası** anlam kurar: *En az iki kaynaktan edindiği bilgileri kullanarak yeniden anlam kurma.*”

4.4.2 Öğrenci Çalışma Kitabında Metindilbilimsel Kavramların İncelenmesi

İncelediğimiz Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabında, metin dilbilimsel açıdan ele alınabilecek şu etkinlikler belirlenmiştir:

Metnin konusuna, başlığına, ana fikrine /ana duygusuna ilişkin etkinlikler şunlardır:

(1) *Dinlediğiniz metnin konusunu yazınız.*

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.12)

(2) *Metnin başlığının içeriğe uygun olup olmadığını yazınız.*

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.12)

(3) *Metnin ana fikrini ve yardımcı fikirleri yazınız.*

Metnin ana fikri:.....

Metnin yardımcı fikirleri:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.13)

(4) *Şiirin ana duygusunu yazınız.*

Şiirin ana duygusu:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.28)

(5)Şiirde neden söz edildiğini yazınız.

Bence bu şiirde.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.15)

(6) ”Örnek Çocuk” hikayesinin konusunu yazınız.

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.24)

(7) Emre, yaramaz, hareketli, biraz da dağınık bir çocuktur. Ama çok dürüsttü. Hiç yalan söylemez, iyi ya da kötü bir olayı annesinden, babasından, öğretmeninden hiç saklamazdı. Bir konuda söz verdi i hiçbir zaman sözünden dönmezdi. Sınıf arkadaşları arasında çıkan anlaşmazlıklarda ve kavgalarda, öğretmenler onun tanıklığına başvururdu. Bu yönüyle de birçok arkadaşına örnek olmuştu.

İkinci soru: Yukarıdaki paragrafa en uygun başlık ne olabilir?

.....

Üçüncü soru: Paragrafın ana düşüncesi nedir?

.....

Dördüncü soru: Yukarıdaki paragrafın sonunu tamamlayınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.25)

(8) Dinlediğiniz metnin konusunu yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.39)

(9)Okuduğunuz dördlüğün ana duygusu aşağıdakilerden hangisidir?

a)Atatürk'ün yolunda giderek güvenli yarınlara ulaşmak

b)Mustafa Kemal'in bir ışık, bir umut olması

- c) Atatürk'ün gösterdiği kahramanlıklara hayranlık duymak
d) Gelecek günlere güvenle bakmak

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.41)

- (10) Şiirde nelerden söz edildiğini, şiirin konusunu ve başlığının içeriğine uygun olup olmadığını yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.44)

- (11) Şiirin konusunu ve ana duygusunu yazınız.

Konusu: .....

Ana duygusu: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.54)

- (12) "Sağlık" şiirinin ana duygusunu yazınız.

Şiirin ana

duygusu: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.57)

- (13) Yukarıdaki dörtlüğe uygun bir başlık bulunuz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.59)

- (14) Metnin başlığına ve görsel öğelere göre içeriğini tahmin ediniz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.62)

(15) Dinlediğiniz metnin ana fikrini ve konusunu yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.67)

(16)Metne uygun farklı başlıklar bulunuz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.67)

(17)Metnin konusunu ve ana fikrini yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.70)

(18)Hikayeye farklı başlıklar bulunuz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.72)

(19)Hikayenin konusunu yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.72)

(20) “Günaydın Çocuklar” şiirinin konusu ile ilgili tahminlerinizi yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.76)

(21)Metne siz de farklı başlıklar bulunuz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.81)

(22)Metin konusu ile ilgili bir yazı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.98)

(23)Yukarıdaki şiirin ana duygusunu yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.107)

(24)Okuduğunuz şiirle ilgili aşağıdaki çalışmaları yapınız.

a.Şiire farklı başlık bulunuz.

.....

b.Şiirin ana duygusunu yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.111)

(25)Metnin konusunu tahmin ederek yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.114)

(26)Metnin ana fikrini yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.114)

(27)Yukarıdaki metne aşağıdaki yönergeyi uygulayınız.

a.Okuduğunuz metne başlık bulunuz.

.....
b. Metinde eleştirilen konuyu yazınız.

.....
c. Metnin ana fikrini yazınız.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.123)

(28) Şiire yeni başlıklar bulunuz.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.129)

(29) Şiirin konusunu tahmin ederek yazınız.

Tahminim: .....

Şiirin konusu: .....

Tahminimi beğendim/beğenmedim: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.138)

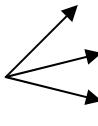
(30) Şiirin ana duygusunu yazınız.

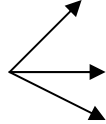
.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.138)

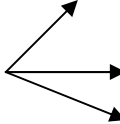
Öğrencilere çeşitli sözcükler verilerek, bunların çağrıştırdıkları sorulmuştur.

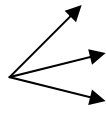
(31) Aşağıdaki kelimelerin size çağrıştırdıklarını yazınız.

bağımsızlık

asker

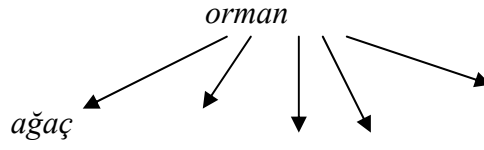
moral

azim

eğitim

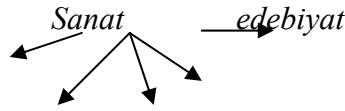
(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.30)

(32) Orman kelimesinin size neler çağrıştırdığını yazınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.45)

(33) “Sanat” kavramının çağrıştırdıklarını aşağıdaki haritaya yazınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.73)

(34) Aşağıda verilen renklerin size neleri çağrıştırdığını yazınız.

Kırmızı Sarı Yeşil Mavi

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.77)

(35) Aşağıdaki kelimelerin sizde çağrıştırdığı anlamları kutucuklara yazınız.

Bayrak: .....

Yüce: : .....

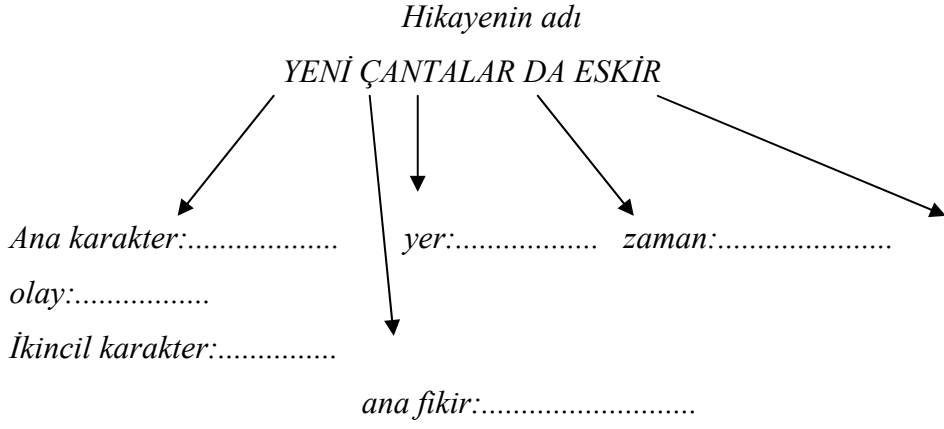
Cesur: .....

Temiz: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.94)

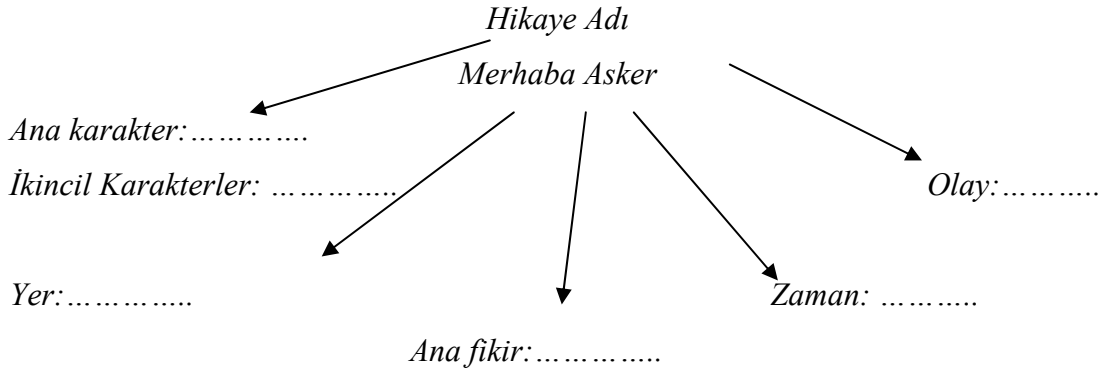
Aşağıdaki etkinliklerde, öğrencilerden, hikaye haritasının tamamlanması istenmiştir.

(36) Hikaye haritasını siz tamamlayınız.

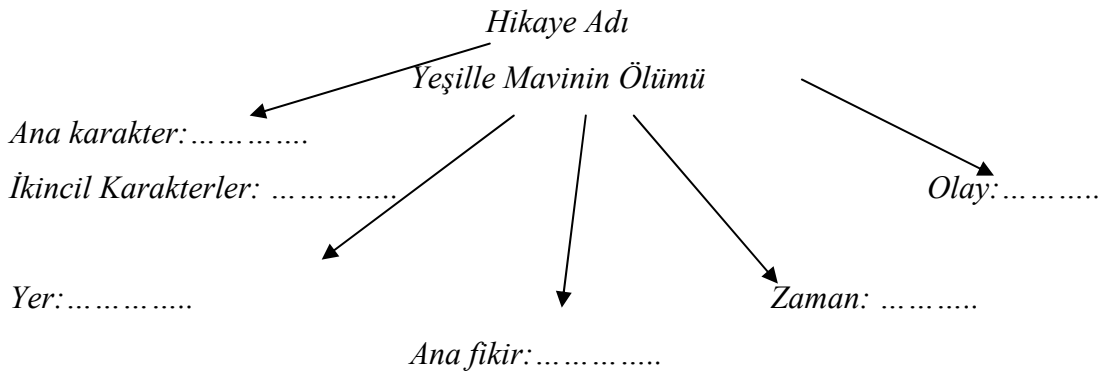
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.19)

(37) Hikaye haritasını tamamlayınız.

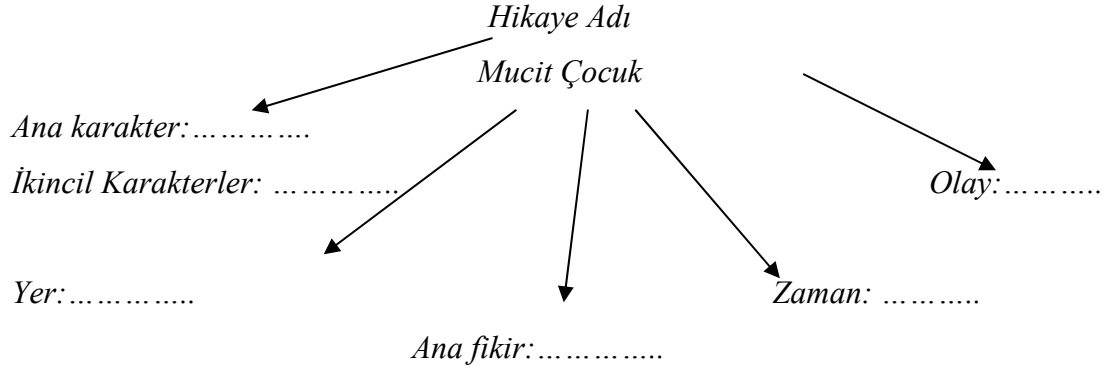
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.31)

(38) Hikaye haritasını tamamlayınız.

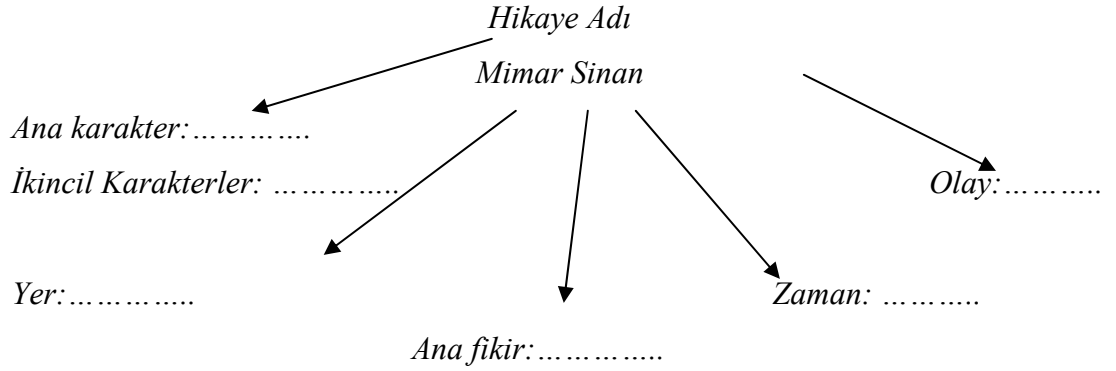
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.49)

(39) Hikaye haritasını tamamlayınız.

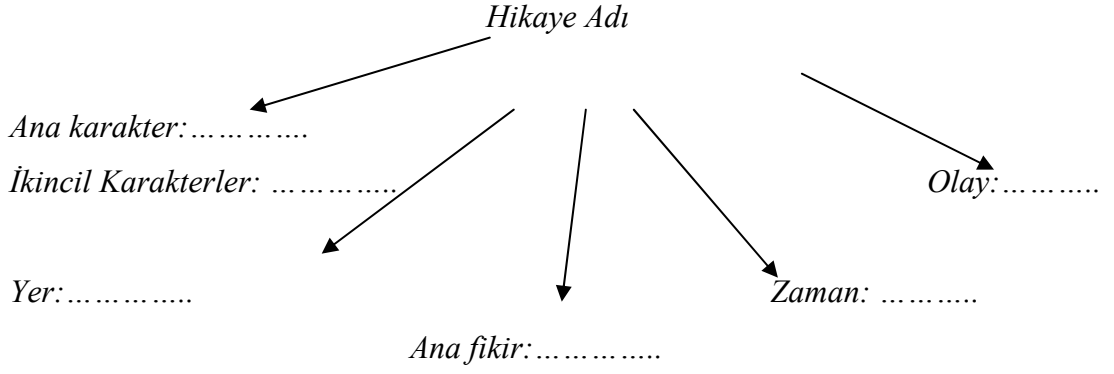
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.63)

(40) Hikaye haritasını tamamlayınız.

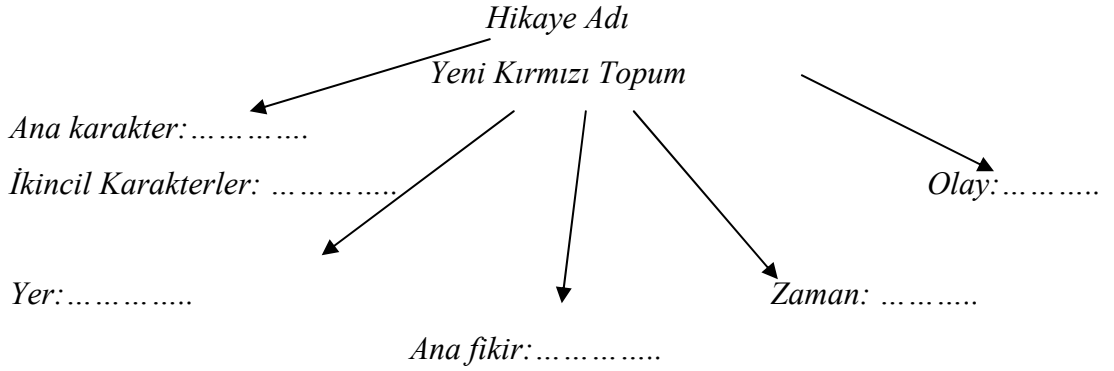
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.81)

(41) Yukarıdaki metnin başlık ve içerik ilişkisini sorgulayınız. Metnin hikaye haritasını çiziniz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.91)

(42) *Yeni Kırmızı Topum* metnine göre hikaye haritasını tamamlayınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.133)

Olayların oluş sırasına ilişkin etkinlikler ise şunlardır:

(43) *İlker'in çalışmalarını oluş sırasına göre yazınız.*

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.63)

(44) *Hikayedeki olayı sıralayarak aşağıdaki boşluklara yazınız.*

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.73)

Öğrencilere, çeşitli yönergeler verilerek, yazı yazmaları istenmektedir. Bu etkinlikler ise şunlardır:

(45) Metni okuma amacınızı yazınız.

Metni okuma amacım:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.12)

(46)Metindeki sorunları belirleyip çözümünü yazınız.

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.13)

(47) Şairin, bu şiirde nasıl bir duygu içinde olduğunu yazınız.

Şair bu şiirde, ... duygular içindedir.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.15)

(48)Metinden çıkardığımız sonuçlara göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

a. Şimdi daha iyi anlıyorum ki.....

b. Sanıyorum ki bu hikayeden sonra .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.14)

(49)Metinden çıkardığımız sonuçlara göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

a.Hikayeyi okuduktan sonra..... öğrendim.

b.Sonuç olarak.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.20)

(50)Metinden çıkardığımız sonuçlara göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Bu hikayeden .....

.....

öğrendim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.23)

(51)Soruların cevaplarını noktalı yerlere yazınız.

Kış mevsimi gelince neler değişmiş olabilir?.....

Seyfettin, nasıl bir karne getirmiş olabilir?.....

Babası, çocuğa ne demiş olabilir?.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.18)

(52) Aşağıdaki paragraf ile ilgili üç soru yazınız.

Yurdumuz kuzey yarım kürede ve orta kuşakta yer alan, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir köprüdür. Yurdumuzun üç tarafı denizlerle çevrilidir. İstanbul ve Çanakkale boğazları yurdumuz için deniz yollarıdır. Boğazlar uluslar arası ve stratejik yönden büyük önem taşımaktadır. Türkiye bulunduğu konum itibarı ile bölgede güçlü bir devlettir.

1.soru: .....

2.soru: .....

3.soru: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.29)

(53)Atatürk'le Doğu şiirine göre duygularınızı ve şiirden öğrendiklerinizi yazınız.

Bu şiiri okumakla ..... duygularım gelişti.

Bu şiirden ..... öğrendim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.29)

(54)Okullar açıldığında hayatınızda ne gibi değişiklikler olduğunu bir kaç cümleyle yazınız.

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.16)

(55)Yaptığınız yardımı anlatan bir yazı yazınız.

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.14)

(56)Bir tatil anınızı yazınız.

.....
.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.16)

(57)Metnin içeriğini tahmin ederek aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.17)

(58)Havaların soğumasıyla çevrenizde oluşan değişiklikleri yazınız.

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.20)

(59) Metnin fotoğrafları ile ilgili düşüncelerinizi aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.30)

(60)Hikaye kahramanı ile Seyfettin 'in benzer ve farklı yönlerini karşılaştırarak yazınız.

Hikaye Kahramanı

Seyfettin

.....
.....

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.19)

(61)Baloncu ve çocuğun davranışları arasında sebep-sonuç ilişkileri kurunuz.

Sebepler

Sonuçlar

a. Çocuk baloncuyu takip ediyor.

Çünkü.....

b. Balonlar ağaca takılmıştı.

..... için

c. Çocuk ağaçta kalan son balonu almadı.

Bunun nedeni.....

d.Çocuğun balonu ağaçta kaldı.

Bu yüzden.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.22)

(62) Hikayeye göre baloncu ve çocuğun kişisel özelliklerini yazınız.

Baloncu: ..... Çocuk: .....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.23)

(63) Kendinizi yazarı yerine koyarak hikayeye yeni bir sonuç yazınız.

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.23)

(64) Metinden çıkardığımız sonuçlara göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

a.Saniyorum ki bu hikayeden

sonra .....

b.Hissediyorum ki .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.23)

(65) Yukarıda belirlediğiniz ürünü kısaca tanıtınız.

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.24)

(66) Metnin fotoğraflarıyla ilgili düşüncelerinizi aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.30)

(67) Atatürk'ün "Yurtta barış,dünyada barış." sözünün dünya barışı için her zaman gerekli olduğunu destekleyen güncel örnekler vererek aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.34)

(68)Çalışma yönteminizi yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.35)

(69) Atatürk'ün karşılaştığı bir güçlüğe nasıl çözüm bulduğunu aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.35)

(70)Metne göre aşağıdaki boş bırakılan yerleri doldurunuz.

Ben bu konuda ..... öğrendim.

Bütün bu öğrendiklerimin ışığında.....merak etmeye başladım

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.35)

(71) Atatürk'e bizlere sağladığı haklar için bir teşekkür mektubu yazınız.

.../.../...

Sevgili Atam,

.....
.....
.....
.....
.....

İmza

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.38)

(72) Metne göre çıkardığınız sonuçları aşağıdaki boşluklara yazınız.

a. Bu metni okumakla ..... öğrendim.

b. Şimdi daha iyi anlıyorum ki.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.38)

(73) Metne göre öğrendiklerinizi ve bu konuyla ilgili diğer öğrenmek istediklerinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.

Ben bu metinden ..... öğrendim.

..... hakkında daha fazla öğrenmek isterim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.39)

(74) Ormana veya çevreye zara veren birini caydırmak için ikna edici bir yazı yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.46)

(75) Metinden çıkardığınız sonuçlara göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Bu şiiri okumakla ..... Duygularım gelişti. Şimdi daha iyi anlıyorum ki.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.46)

(76) Yazarın yerinde siz olsaydınız hikayeyi nasıl sonuçlandırırınız?

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.50)

(77) Metinden edindiğiniz bilgiler ve çıkarımlarınıza göre aşağıdaki boşlukları tamamlayınız.

a..... ilginç geldi.

b.Sonuç olarak .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.50)

(78) Okulunuzda yapılacak ağaç dikme çalışmasıyla ilgili bir duyuru hazırlayınız.

.....
.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.55)

(79) Okuduğunuz şiirle ilgili duygularınızı ve çıkarımlarınızı aşağıdaki boşluklara yazınız.

a.Bu şiiri okumakla ..... duygularım gelişti.

b. Şimdi daha iyi anlıyorum ki .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.55)

(80)Şiirin içeriğini tahmin ederek yazınız.

Bence şiirde:.....
anlatılıyor.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.56)

(81) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sebep-sonuç bildiren ifade vardır?

a.Teyzesi çocuğu aldığı gibi dışarıya çıktı.

b.Akşam çok geç yattığı için sabah erken kalkamadı.

c.Biletini alır almaz otobüse bindi.

d.Okuldan çıkar çıkmaz evine gitti.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.58)

(82) “Teleskop, yardım, aile, üniversite” kelimelerini kullanarak kısa bir hikaye yazınız. Hikayenize uygun bir başlık belirleyiniz

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.62)

(83) Metni dinlerken aldığınız notları yazınız.
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.62)

(84) Doğada dikkatinizi neler çekiyor? Sebepleriyle yazınız.
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.64)

(85)Hayata geçirmek istediğiniz bir projenizi yazınız.
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.64)

(86)Metinden, okuduklarınızdan yaptığınız çıkarımları ve neyin ilginç geldiğini aşağıdaki boşluklara yazınız.

a.Öğrendiklerimden ..... yeniden keşfetmemi sağladı.

b. Bu metinde ..... ilginç geldi.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.64)

(87)Şiiri okumadan önce ve okuduktan sonra okuma amacınızı belirleyiniz.

Bu şiiri okumakla ..... kazanacağım.

Bu şiiri okuduktan sonra ..... kazandım.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.65)

(88) Size ilginç gelen bir mesleği tanıtan bir yazı yazınız.
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.66)

(89) Şiirden hareketle uygarlık ile ilgili neler öğrendiğinizi ve neleri öğrenmeye merak duyduğunuzu aşağıdaki boşluklara yazarak tamamlayınız.

a. Ben bu konuda ..... öğrendim.

b. Bütün bu öğrendiklerim ışığında ..... Merak etmeye başladım.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.66)

(90) Yirmi yıl sonra teknolojideki gelişmelerin hayatımızı nasıl etkileyebileceğini paragraf oluşturarak yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.71)

(91) Metinde anladıklarınızı ve anlatılardan hareketle başka neler öğrenmek istediğinizi boşluklara yazınız.

a. Şimdi daha iyi anlıyorum ki .....

b. .... hakkında daha fazla öğrenmek isterim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.71)

(92) Şiiri okuma amacınızı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.76)

(93) En çok sevdiğiniz rengi sebepleriyle birlikte yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.78)

(94) Sabahları ailenizle yaptığınız sohbetlerden yola çıkarak bir diyalog hazırlayınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.78)

(95) Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak kısa bir hikaye yazınız.

Mimar-eser-inşaat-ücret-adalet

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.80)

(96)Metnin içeriğini tahmin ederek yazınız.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.80)

(97) Okuduğunuz metinle ilgili çıkarımlarınızı ilgili boşluğa yazınız.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.82)

(98)Okulunuzdaki bir resim sergisinin açılışına kaymakam, belediye başkanı, ilçe milli eğitim müdürünü çağırarak için bir davetiye hazırlayınız.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.82)

(99)Metinden çıkardığınız sonuca göre aşağıdaki boşlukları tamamlayınız.

a.Ben bu konuda ..... öğrendim.

b. Sanıyorum ki bu konudan sonra

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.82)

(100)Dinlediğiniz metnin konusunu ve yazarın bu metni yazma amacını yazınız.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.83)

(101) Okuduğunuz metinden çıkarımlar yapınız. Bu çıkarımları aşağıdaki boşluklara yazınız.

.....

(Öğrenci alışma Kitabı,s.84)

(102) Metinden okuduklarınız ve öğrendiklerinizle ilgili düşüncelerinizle aşağıdaki boşlukları tamamlayınız.

a. Bu metinde ..... öğrenmek benim için iyi oldu.

b. Öğrendiklerim ..... yeniden keşfetmemi sağladı.

(Öğrenci alışma Kitabı,s.85)

(103) Sevincinizi ve üzüntünüzü anlatan birer cümle yazınız.

.....

(Öğrenci alışma Kitabı,s.87)

(104) Aşağıdaki boşlukları Pantomima ve Beden Dili metnini okuduktan sonraki duygu ve düşüncelerinize göre boşlukları tamamlayınız.

a. Sanıyorum ki bu konudan sonra .....

b. .... ilginç geldi.

(Öğrenci alışma Kitabı,s.88)

(105) Metinden hareketle dinleme öncesi ve dinleme sonrasındaki tahminlerinizi karşılaştırınız.

Metni dinleme öncesi .....

olabilir.

Metni dinleme sonrası .....

(Öğrenci alışma Kitabı,s.89)

(106) Yazarın sizce bu metni yazma amacı ne olabilir?

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.90)

(107) Sınıftaki iki arkadaşınızı benzer ve farklı yönleriyle karşılaştırarak yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.90)

(108) Şiirde şair hangi duygular içindedir?

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.94)

(109) “Bayrağı daha yükseğe çıkarmak.” sözünden anladığınızı aşağıdaki boş alana yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.96)

(110) Şiiri okuduktan sonra şiirle ilgili neler hissettiğinizi aşağıdaki boş bırakılan yerleri tamamlayarak yazınız.

a. Bu şiiri okumakla ..... duygularım gelişti.

b. Bu şiirden ..... öğrendim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.96)

(111) Yazarın siz olduğunuzu düşünerek metne başka bir son yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.99)

(112) Metinde anlatılanlardan hareketle metin ile ilgili düşüncelerinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.

..... İlginç geldi. Sonuç olarak

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.99)

(113)Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak bir davetiye hazırlayınız.

Konya-müze-hoşgörü-Mevlana

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.100)

(114)Metni okumakla hangi bilgilere ulaşacağınızı düşünüyorsunuz?

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.100)

(115)Kendinizi tanıtan bir yazı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.101)

(116)Ailenizle yaptığınız bir ziyareti (müzeler, tarihi yerler vb.) yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.102)

(117)Mevlana'nın "Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol." Sözüünü açıklayarak yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.102)

(118) Mevlana metninde okuduklarınızla ilgili olarak düşüncelerinizi aşağıda boş bırakılan yerlere yazınız.

..... yeni bilgiler öğrendim.

..... ilginç geldi.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.102)

(119) Bu şiiri okuyunca neler hissettiğinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.

Şiiri okumaktan .....

duydum. Çünkü;

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.104)

(120) Şiiri okuduktan sonra neler hissettiğinizle ilgili duygularınızı aşağıdaki boş bırakılan yerlere yazınız.

a. Bu şiiri okumakla ..... duygularım gelişti.

b. Hissediyorum ki

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.105)

(121) Metnin konusuyla ilgili tahminlerinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.106)

(122) Şeker Bayramı ile ilgili evinizdeki hazırlıklarınızı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.106)

(123) Serbest dinleme metninden yola çıkarak siz de bir oyun yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.106)

(124) *Vatan, dağ, deniz, çevre, bahçe kelimelerinin de içinde bulunduğu bir hikaye yazınız.*

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.107)

(125)*Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak bir hikaye yazınız.*
Dikkat-alev-tutuşmak-söndürmek

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.110)

(126)*Şiirdeki dörtlüklerin ne anlatmak istediğini yazınız.*

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.110)

(127)*Şiire eklemek istediğiniz bir dörtlüğü aşağıdaki boşluğa yazınız.*

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.111)

(128) *Bir yangına tanık olduğunuzu hayal ediniz. Tanık olma anınızdan başlayarak yangını ihbar edişinizi ve gelişmeleri yazınız.*

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.113)

(129)*Metinden çıkarımlarınızla aşağıdaki boşlukları tamamlayınız.*

a.Saniyorum ki bu konudan sonra .....

b.Şimdi daha iyi anlıyorum ki .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.113)

(130) *Metinde deprem ile ilgili öğrendiklerinizle aşağıdaki boşlukları tamamlayınız.*

a. Öğrendiklerim ..... yeniden keşfetmemi sağladı.

b. Ben bu konuda ..... öğrendim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.115)

(127)Aşağıdaki kelimeleri kullanarak bir hikaye yazınız.

Güven-tehlike-sağlık-yaşam

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.116)

(128)Sınıfa getirdiğiniz gazete,dergi vb.den güvenli yaşamla ilgili çıkarımlarınızı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.116)

(129)Metnin 1,2,ve 3. paragraflarına katılıp katılmadığınızı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.116)

(130)Metinde çıkardığınız sonuca göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

a.Bu konuyla ..... yeni bilgiler öğrendim.

b. Sonuç olarak .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.1186)

(131)Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak bir dördlük yazınız.

Yağmur-dere-sel-bağrısmalar-gayret

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.119)

(132)Metnin içeriği ile ilgili tahminlerinizi yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.119)

(133)Okuduğunuz metni özetleyiniz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.120)

(134)Bu metnin yazarı siz olsaydınız hikayeyi nasıl bitirirdiniz?

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.121)

(135)Metinden hareket ederek çıkardığınız sonucu aşağıdaki boşluklara yazınız.

a.Sanıyorum ki bu konudan sonra .....

b.Sonuç olarak .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.121)

(136)Yukarıdaki metne aşağıdaki yönergeyi uygulayınız.

a.Okuduğunuz metne başlık bulunuz.

.....

b.Metinde eleştirilen konuyu yazınız.

.....

c.Metnin ana fikrini yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.123)

(137)Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak serbest bir yazı yazınız.

Takım-antrenman-kaptan-amatör-profesyonel-kulüp

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.126)

(138) Metnin içeriği ile ilgili tahminlerinizi yazınız.

Bence bu konuda .....anlatılıyor.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.126)

(139) Hikaye kahramanının yerinde siz olsaydınız neler hissederdiniz? Aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.126)

(140) Hikayeden çıkardığımız mesajı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.127)

(141) Metinden çıkardığımız sonuçlara göre aşağıda boş bırakılan yerleri doldurunuz.

a.Şimdi daha iyi anlıyorum ki.....

b. ....ilginç geldi.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.127)

(142) Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak bir paragraf yazınız.

Spor-gelişmek-temiz hava

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.129)

(143) “Hangisine Başlasam?” şiirinde anlatılanlardan yararlanarak siz de bir şiir yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.130)

(144) Beğendiğiniz bir sporcuya, başarısından dolayı onu kutladığınızı anlatan bir tebrik kartı yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.131)

(145)Metni okuduktan sonra şiirden öğrendiklerinizi ve öğrenmek istediklerinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.

- a.Bu metinde ..... öğrenmek benim için iyi oldu.
b. ....hakkında fazla öğrenmek isterim.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.131)

(146)Aşağıda verilen sorulara göre metnin nasıl gelişeceğini yazınız.

1.Tahmin

Alışverişten sonra eve dönerken ne olmuş?

.....

2.Tahmin

Anne ve çocuk eve döndüklerinde ne yaptılar?

.....

3.Tahmin

Annenin çocuklara sürprizi ne olabilir?

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.132)

(147) Metinde bahsedilen soruna çözüm önerinizi yazınız.

Bana göre metinde geçen sorunun çözümü .....dır.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.134)

(148)Alışveriş yaparken karşılaştığınız ve size ilginç gelen karakter,olay,yer veya vb. ile ilgili düşüncelerinizi yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.134)

(149)Metni okuduktan sonra metin ile ilgili olarak aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

a.Şimdi daha iyi anlıyorum ki .....

b.Sonuç olarak .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.134)

(150)Şairin bu şiiri yazarken hangi duygular içinde olduğunu yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.135)

(151)Şiir ile ilgili aşağıdaki çalışmaları yapınız.

Şiir ile ilgili düşüncelerim: .....

Şiirin, beğendiğiniz bir dördlüğünü beğeni sebeplerinizle birlikte yazınız.

Şiirin en çok .....dördlüğünü sevdim. Çünkü .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.135)

(152)Şiire bir dörtlük de siz yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.136)

(153)Şiiri okuduktan sonra neler hissettiğinizi boşluklara yazarak ifadeleri tamamlayınız.

a.Hissediyorum ki .....

b.Sonuç olarak .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.137)

(154)Yukarıdaki dördlüğe uygun bir dörtlük de siz yazınız.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.139)

(155) Bu paragrafın sonuna getirilebilecek en uygun cümle aşağıdakilerden hangisidir?

a.Bilinçli bir okuma yapmadığı için yararlı olmaz.

b.Düşünmediği için de okuduğunu anlamaz,sayfaları atlar, kitaptan hiçbir tat almazlar.

c.Okurların bazıları okuduğunu tam olarak anlayamaz,yorumlayamaz.

d.Kitaplardan yararlanabilmek de bir sanattır.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.139)

4.4.3. Değerlendirme

Kılavuz Kitabındaki tutarsızlıklar şunlardır:

Kılavuz Kitabında, metindilbilim alanıyla ilişkili olarak belirlenen 26 kavramdan 18'inin açıklaması bulunmaktadır. Ayrıca, bu açıklamaların çoğu, aynı kavramlarla hatta aynı tümcelerin tekrarıyla verilmiştir. Örneğin, “*Konuşmasını özetler:Konuşmasını özetler.*” gibi (Bkz. 4.4.1.Bölüm).

Kılavuz Kitabında ve Çalışma Kitabındaki eksik kavramlar şunlardır:

İncelediğimiz Çalışma Kitabında, metne ilişkin sorularda, öğrencilere metnin anafikri sorulmuştur (Bkz. 4.4.2.Bölüm). Fakat, öğrenciye anafikrin bulunması için yapılması gerekenler açıklanmamıştır. Aynı durum, okunan metni özetleme aşamasında da geçerlidir. Kitaplarda öğrencilere bir metni okurken neye dikkat etmeleri, nasıl okumaları konusunda bilgilendiren açıklamalara, yönergelere yer verilmemiştir.

İncelememizde, en çok yazmaya yönelik etkinliklere yer verildiği saptanmıştır. Yazma, dilin anlatma etkinliğinin içerdiği edimlerden biridir. Bu nedenle verici bir dilsel etkinlik olarak değerlendirilmektedir. Yazma ediminin ilişkili olduğu birden çok alt beceri vardır. Bunlar; doğrudan metin oluşturmaya, dilin yapısıyla ilgili kuralların uygulanmasına ve sadece yazma edimine yöneliktir. Ancak bu etkinliklere yönelik bilgiler yer almamaktadır. Ayrıca, yazma sürecinde, konuşma olduğu gibi, metin üretimine ilişkin evreler bulunmaktadır. Bu evreler açısından bakıldığında , ilk aşama amacın saptanmasıdır. Buna bağlı olarak söylem tasarımı

yapılır. Bundan sonra; düşünceleri oluşturma, kavram ağını kurma, dilsel gösterenleri seçme, ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evreleri gelmektedir. Bu işlemler, metnin içerik ve retorik kodlama şemasının düşünsel boyutta gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu, geleneksel deyişle, yazı planını hazırlamadır. Metin üretimin son aşaması ise yazmadır⁷. Bu aşamaların, öğrencilere verilmesi gerekmektedir.

Yukarıda değindiğimiz sorun, başlık konusu için de geçerlidir. İncelediğimiz etkinliklerde, öğrencilere metnin başlığına yönelik sorular sorulmuştur (Bkz. 4.4.2.Bölüm, 2.,7.,10.,13.16. ... etkinlikler). Ancak, öğrencilere,metnin başlığının nasıl bulunacağına yönelik bilgiler verilmemektedir. Oysa, başlık, yazarın oluşturduğu metin birimlerinde ve bölümler arası ilişkilerde bulunan öğelerden biridir. Başlık, okurun, okuduğu metinle ilgili beklentiler içine girmesini sağlamakta ve okuduğu metni de anlaması için bir çerçeve oluşturmaktadır; yani, başlık, okuyucu için yönlendirici olmaktadır. Dolayısıyla, bu kavramların ders kitaplarında yer alması gerekmektedir.

---

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzun ve Keçik,2001.

4.5. Anlambilim ve Sözcükbilim Alanlarıyla İlişkili Kavramlar

4.5.1. İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında Anlambilimsel ve Sözcükbilimsel Kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, anlambilim alanıyla ilgili 8 kavrama yer verildiği görülmektedir. Saptanan bu kavramlardan birinin açıklaması bulunmaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Dinleme	7	Dinlediği kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını ayırt eder.	Açıklaması yok.
2	Dinleme	8	Dinlediklerinde eş sesli kelimeleri ayırt eder.	Açıklaması yok.
3	Dinleme	9	Dinlediklerinde eş ve zıt anlamlı kelimeleri belirler.	Açıklaması yok.
4	Dinleme	19	Konuşmacıyı, konuşma ortamını ve	Açıklaması yok.

			konuşmanın içeriğini değerlendirir.	
5	Konuşma	6	Dinleyici grubunu ve bulunduğu ortamı dikkate alarak konuşur.	Açıklaması var.
6	Okuma	(Söz varlığını geliştirme) 2	Kelimelerin eş ve zıt anlamlarını bulur.	Açıklaması yok.
7	Okuma	(Söz varlığını geliştirme) 3	Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder.	Açıklaması yok.
8	Okuma	(Söz varlığını geliştirme) 6	Kelimelerin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını ayırt eder.	Açıklaması yok.

Tablo 7 : Kılavuz Kitabında bulunan anlambilimsel kavramlar

Beşinci maddede bulunan kavramın açıklaması, Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında şu şekilde verilmiştir:

“**Dinleyici grubunu ve bulunduğu ortamı** dikkate alarak konuşur : *Sınıfta, kütüphanede, sokak veya topluluk önündeki konuşmalarla; arkadaş, öğretmen, anne baba veya bir yetkiliyle konuşmanın birbirinden farklı olması gerektiği vurgulanmalıdır.*”

Dilbilimde, bu yargının karşılığı olarak **bağlam** kavramı kullanılmaktadır.

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, sözcükbilim alanıyla ilgili üç kavrama yer verildiği görülmektedir. Saptanan bu kavramlardan üçünün de açıklaması bulunmaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Konuşma	3	Konuşmasında sözvarlığını kullanır.	Açıklaması var.
2	Okuma	(Sözvarlığını geliştirme) 1	Görsellerden yararlanarak sözvarlığını geliştirir.	Açıklaması var.
3	Yazma	6	Yazılarında sözvarlığından yararlanır.	Açıklaması var.

Tablo 8 : Kılavuz Kitabında bulunan sözcükbilimsel kavramlar

Yukarıda yer alan kavramların açıklaması, İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında sırasıyla şu şekilde verilmiştir:

“Konuşmasında **sözvarlığını** kullanır : *Deyim, atasözü, tekerleme, mani, özlü söz, mecaz, mizahi ögeler.*”

“Görsellerden yararlanarak **sözvarlığını** geliştirir : *Zihin haritası, resim, fotoğraf, kelime haritası, kavram haritası, kelime gruplandırma vb.*”

“Yazılarında **sözvarlığından** yararlanır : *Yazısında anlamı zenginleştirmek amacıyla deyim, atasözü, özdeyiş vb. kullanmaya özendirilir.*”

4.5.2. Öğrenci Çalışma Kitabında Anlambilimsel ve Sözcükbilimsel

Kavramların İncelenmesi

İncelediğimiz Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabında, anlambilimsel açıdan değerlendirilebilecek şu etkinlikler belirlenmiştir:

Birinci ve on ikinci etkinlikler arasında, öğrencilerden, verilen sözcüklerin anlamlarını bulmaları istenmiştir.

(1) Kelimelerin anlamlarını arkadaşlarınızla konuşarak boşluklara yazınız.

değiştirmek:.....
alışmak:.....
yardım:.....
başarı:.....
sınıf:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.12)

(2) Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını yazınız:

oyynamak:.....
çocuk:.....
toprak:.....
kent:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.135)

(3) Kelimelerin anlamlarını arkadaşlarınızla konuşarak yazınız

imrenmek:.....
karne:.....
yalvarmak:.....
çanta:.....

Aşağıdaki boşluklara yukarıdaki kelimelerden anlamca uygun olanlarını yerleştiriniz. Müdür, evraklarını toparlayıp .....nın içine koydu.

Babama bisiklet aldırmaq için günlerce .....dım.

Arkadaşımın inci gibi yazısına çok .....

Öyle bir ..... getirdim ki babam gözlerine inanama

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.17)

(4)Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını arkadaşlarınızla konuşarak boşluklara yazınız.

balon:.....

cesaret:.....

hayret:.....

hedef:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.21)

(5)Kelimelerin anlamlarını önce tahmin edip sonra sözlük anlamlarıyla yazınız.

Tahminim

Sözlük Anlamı

cumhuriyet:.....

hürriyet:.....

millet:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.28)

(6) Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını yazınız.

seçim: .....

çağdaş: .....

hürriyet: .....

hak: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.36)

(7) Aşağıdaki kelimelerle ilgili tahminlerinizi önce sözlük kullanmadan daha sonra da sözlük kullanarak anlamlarını boş bırakılan yerlere yazınız.

Tahminlerim

sözlük anlamları

sevgi: .....

vatan: .....

millet:.....

tarih:.....

kutsal:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.103)

(8) Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını yazınız.

bilim: .....

sanayi: .....

yarış: .....

lider: .....

güç: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.65)

(9)Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını yazınız.

Miniatürk:.....

Sembol:.....

Turist:.....

Muhteşem:.....

Aşağıdaki kelimeleri de kullanarak bir yazının girişi olabilecek şekilde bir paragraf yazınız.

Miniatürk .....

Turist .....

Sembol .....

Muhteşem .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.83)

(10) Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını arkadaşlarınızla bilgi alışverişi yaparak boşluklara yazınız.

beden dili: .....

jest: .....

mimik: .....

sessiz sinema: .....

iletişim: .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.86)

(11) Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını araştırarak yazalım.

espri:.....

söyleşi:.....

icat:.....

kasket:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.97)

(12) “problem, çözüm, buluş, kolaylaştırma” kelimelerinin anlamlarını aşağıda bularak karşılıklarına yazınız.

Zorlukları ortadan kaldırma işi:.....

Çözülmesi istenen soru:.....

Yeni bir şey icat etme:.....

Bir problemde aranan sonucu ortaya çıkarma:.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.70)

On üçüncü ve on yedinci etkinlikler arasında, öğrenciye anlamını bulması için sözcükler verilmemiştir.

(13) Metinde anlamını bilmediğiniz kelimeleri belirleyip bunların anlamlarını tahmin ederek yazınız.

Kelimeler Açıklamalar

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.21)

(14) Anlamını bilmediğiniz kelimeleri ve anlamlarını aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

.....

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.30)

(15) Metinden anlamını bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını kendisinden önce veya sonra gelen kelimelerden yararlanarak tahmin ediniz. Kelimeleri aşağıya yazınız.

Bilinmeyen Kelimeler

.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.51)

(16) Metinde anlamını bilmediğiniz kelimeleri bulunuz anlamlarını da ilgili boşluklara yazınız.

.....
.....
.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.101)

(17) Anlamını bilmediğiniz kelimeleri belirleyip anlamlarını tahmin ediniz ve bu kelimelerin tahmini anlamlarını aşağıdaki boşluklara yazınız.

.....
.....
.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.122)

On sekizinci, on dokuzuncu, yirminci ve yirmi birinci etkinlikler eşadlılık, eşanlamlılık ve tersanlamlılık konularına yöneliktir.

(18) Aşağıdakilerden hangisi “Bir elin nesi var, iki elin sesi var” atasözü ile yakın anlamlıdır?

- a) Akıl akıldan üstündür.
- b) Önce düşün sonra söyle.
- c) Beş parmak bir olmaz.
- d) Yalnız taş duvar olmaz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.25)

(19) Anlamca aynı (eş anlamlı) olan kelimeleri eşleştiriniz.

Okul yurt
Sağlık mektup
Vatan ev
Yuva sıhhat

Anlamca zıt (karşıt) olan kelimeleri eşleştiriniz.

Övmek yermek
İyi çirkin
Zarar kötü
Güzel yarar

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.15)

(20) Emre, yaramaz, hareketli, biraz da dağınık bir çocuktur. Ama çok dürüstü. Hiç yalan söylemez. İyi ya da kötü bir olayı annesinden, babasından, öğretmeninden hiç saklamazdı. Bir konuda söz verdi mi hiçbir zaman sözünden dönmezdi. Sınıf arkadaşları arasında çıkan anlaşmazlıklarda ve kavgalarda, öğretmenler onun tanıklığına başvurdu. Bu yönüyle de birçok arkadaşına örnek olmuştu.

Paragraftan, zıt anlamlı bir kelime bulunuz.

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.25)

(21) Aşağıdaki kelimeleri farklı anlamlarıyla cümlede kullanınız.

kara Uzaktan kara göründü.
kara Mustafa'nın kara gözleri ışıl ışıldı.
yan .....
yan .....
yüz .....
yüz .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.19)

Yirmi ikinci ve yirmi sekizinci etkinlikler arasında, sözcüklerin, tümce içindeki anlamları sorulmaktadır.

(22) Aşağıdaki dörtlükte altı çizili kelime gruplarının cümlede hangi anlamda kullanıldığını yazınız.

“Cahil kalmak dünyada

Yarım olmak demektir.

Yarım adam bu yurda

Zararlı bir emektir.” Dörtlüğündeki altı çizili kelime gruplarının cümlede hangi anlamda kullanıldığını açıklayarak yazınız.

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.16)

(23) Atatürk, “Sanatkar el öpmez, sanatkarın eli öpülür.” Sözüyle aşağıdakilerden hangisini anlatmak istemiştir?

- a)Sanatkarlık belli bir birikim gerektirir.
- b) Herkesin sanatkarı olması beklenemez.
- c)Atatürk, sanatçıların eğitimine önem vermiştir.
- d)Sanatkar onurlandırılmaya layıktır.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.40)

(24) Adını küçük büyük,

Anıyoruz her zaman,

Adı büyük Atatürk,

Anlı şanlı kahraman,

Yukarıdaki dörtlükte Atatürk'ün hangi özelliği anlatılmaktadır?

- a)Atatürk'ün büyüklüğü
- b)Atatürk'ün kahramanlığı
- c)Atatürk'ün vatanseverliği
- d)Atatürk'ün liderliği

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.40)

(25) “Ağaç dikersek gelecek kuşaklar rahat eder.” Açıklaması aşağıdaki söz gruplarından hangisi ile ilişkilidir?

- a)Toprağın türküsü
- b)Gelecekteki düşün

c) Geleceğe yenilmek

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.55)

(26) Bir yıl sonrasını düşünüyorsan tohum ek,
Ağaç dik, on yıl sonrasını düşünüyorsan,
Ama yüzyıl sonrası ise düşündüğün, halkı eğit...
Halkı eğitirsen bu ürün yüz kez olur.
Parçada anlatılmak istenen nedir?

a) İhtiyacımız kadar tohum ekip ağaç dikmeliyiz.

b) Tohum ekip ağaç dikmek farklı işlerdir.

c) Geleceğini düşünen uluslar eğitime önem verirler.

d) Eğitim için kaynak ve zaman ayrılmalıdır.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.58)

(27) Aşağıdaki ifadelerin okuduğunuz hangi dördlüğün açıklaması olduğunu belirleyiniz.

- Ormanlar yağmurlarla beslenir.
- Ağaç; doğa, hayvan ve insanlar için önemlidir.
- Ormanlar, kuraklığı, seli önler.
- Orman yangınları hayvanları yuvasız bırakır.
- Geleceğimiz için fidan dikmeliyiz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.44)

(28).....dörtlük Bilim, sanayi ve sanatta söz sahibi olmalıyız.

.....dörtlük En ileri teknolojiye ulaşmayı hedeflemeliyiz.

.....dörtlük Ülkemizi her alanda geliştirerek birinci olmalıyız.

.....dörtlük Tarihteki gibi insanlığa hizmet için çalışmalıyız.

.....dörtlük Okuyarak yeni buluşlar yapmalıyız.

.....dörtlük Dünyadaki uygarlık yarışında geri kalmamalıyız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.65)

Yirmi dokuzuncu ile otuz üçüncü etkinlikler arasında, öğrenciden, verilen sözüklere tümce içinde kullanması istenmiştir.

(29) Aşağıdakileri kelimeleri birer cümle içinde kullanınız.

çalışma .....

hizmet .....

yenilik .....

zafer .....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.34)

(30) Aşağıda verilen kelimelerle anlamlı ve kurallı bir cümle kurup yazınız.

Atatürk'ün, Cumhuriyet, büyük, biridir, eserlerinden

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.40)

(31) Harfleri dağınık olarak verilen kelimeleri bulunuz. Bu kelimeleri birer cümlede kullanınız.

narom→.....

ağod→.....

adnif→.....

uvay→.....

erse→.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.44)

(32) Aşağıdaki kelimelerin de içinde olduğu, bildiğiniz tekerlemeleri yazınız.

Tatil - mavi - arkadaş - yeşil

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.47)

(33) Aşağıdaki kelimeler de kullanarak bir haber yazınız.

Sevgi – fidan – bencil – meyve – gelecek

.....

.....

.....
(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.54)

Otuz dördüncü ve otuz dokuzuncu etkinlikler arasında, öğrencilerden, verilen sözcükleri tümcelere yerleştirmesi istenmiştir.

(34)Aşağıda verilen atasözlerindeki boşluklara uygun kelimeleri yazınız.

Acı – attığı - kara - düşman - söyle

a)Dost ..... günde belli olur.

b) Dostun ..... taş baş yarmaz.

c) Dost ..... söyler.

ç) Bana arkadaşını ..... , sana kim olduğunu söyleyeyim.

d) Dost başa, ... ayağa bakar.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.13)

(35)Aşağıdaki cümlelerde adların yerine kullanılan kelimelerin kullanılmasını inceleyiniz. Aşağıdaki boşlukları kutucuktaki kelimelerden uygun olanı seçerek doldurunuz.

Kalbimiz bizim için gece gündüz çalışır.

O biz uyurken uyumaz.

Herkes - biz - hiç kimse - size - onlar - hiçbirimiz

Kalbiniz ..... sürekli hayat pompalar.

.....den sonraki çocuklar için çalışmalıyız.

Sinemada ..... konuşmuyor, herkes filmi izliyordu.

..... sağlığına dikkat etmek zorundadır.

Bu konuya ..... katılmadık.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.53)

(36) Aşağıdaki kelimeleri anlamlarına uygun olan boşluklara yazınız:

uzay - yer çekimi – astronot - dünya

..... insanoğlunu her zaman hayran bırakmıştır.

Uzayda ..... asılı kalıyorlar.

Cisimlerin ağırlığı ..... sonucudur.

İnsanlar için ..... rahat yaşanabilir ve güvenli bir gezegendir.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.67)

(37) Çocuklar beni bıkmadan dinlersiniz.

Beni hep güler yüzle karşılardı.

Tarihi binaların hızla bakımı yapılıyor.

Yukarıdaki örnek cümlelerde koyu yazılan kelimelerin kullanımına dikkat ediniz.

Aşağıdaki boş bırakılan cümleleri, verilen kelimelerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

Zevkle - akın akın - yüksekte - heyecan - tüm görkemiyle

Ağrı Dağı parkın ortasına ..... oturmuş.

Miniatürk'e ..... ziyaretçi geliyor.

Bu gezi bize ..... veriyor.

Anıtkabir, Ankara'ya ..... bakıyor.

İstanbul Boğazı'ndaki yalıları ..... seyrediyoruz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.79)

(38) Aşağıda verilen kelimeleri, cümlelerdeki boşluklara yerleştirerek cümleleri tamamlayınız.

İçin – göre – gibi – kadar

Bayrağımız ..... vatan da kutsaldır.

Bana ..... en önemli konu dürüstlüktür.

Cennet ..... vatanımız var.

Bu vatan ..... gece gündüz çalışmalıyız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.104)

(39) Aşağıdaki metinde boşluk bırakılan yerlere “örneğin, örnek olarak, açıkçası” kelimelerinden uygun olanları yazınız.

“Bahar, özellik ve güzelliklerini iyiden iyiye ortaya dökmüştü..... kimi ağaçlar, tepeden tırnağa çiçeklenmişti. Kimilerinin tomurcukları patlama yarışındaydı ..... kuşlar, kurtlar kara kıştan canlarını kurtarmanın sevincinden midir bilinmez, ortalığı civıltıya boğuyorlardı. İnsanlarinsa gözü gönü hep dışarıdaydı ..... baharın etkisi bütün canlıların üzerinde görülüyordu.”

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.107)

Kırkinci etkinlikte sözcüklerin anlamları verilerek, öğrencilerin bu sözcükleri tahmin edip bulmacayı doldurması istenmiştir.

(40) *Bulmaca verilmiş ve anlamları verilen sözcüklerin kutulara yerleştirilmesi isteniyor.*

Zamanı gösteren araç. (4 kutucuk boş bırakılmış.)

Bir ilimiz. (6 kutucuk boş bırakılmış.)

Büyüteç. (6 kutucuk boş bırakılmış.)

Haftanın bir günü. (4 kutucuk boş bırakılmış.)

Yenin zıt anlamlısı. (4 kutucuk boş bırakılmış.)

Beyazın eş anlamlısı. (2 kutucuk boş bırakılmış.)

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.63)

Kırk birinci ve kırk ikinci etkinliklerdeki yönergelerde, öğrenciye soru sözcükleri verilmiş ve bunlara cevapları bulması istenmiştir.

(41) *Aşağıdaki cümlelerde “nerede, nereden, nereye” sorularına cevap veren kelime ya da kelime gruplarının altını çiziniz.*

Anadolu’dan ve dünyadan 105 adet şirin yapı var.

Burada sadece yapılar değil küçük olan ağaçlar, nehirler, göller de var.

Öbür tarafa dönüyoruz.

Bu defa Dikilitaş çağırıyor.

Pamukkale, muhteşem beyazlığıma bak der gibi.

Bütün bu eserler geçmişten günümüze ışık tutuyor.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.84)

(42) *Miniatürk İstanbul’da kuruldu.*

(Miniatürk nerede kuruldu?)

Dikilitaş sizi yanına çağırıyor.

(Dikilitaş nereye çağırıyor?)

Herkes hayranlıkla Kız Kulesi’ni seyrediyor.

(Herkes neyi seyrediyor?)

Yukarıdaki örneklere bakarak aşağıdaki cümleleri parantez içindeki sorulara göre tamamlayınız.

Ablam .....yapıyor.

(Ablam ne yapıyor?)

Sevgi ..... çok sever.

(Sevgi neyi çok sever?)

Ömer ..... gelmedi.

(Ömer nereye gelmedi?)

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.85)

Kırk üçüncü etkinlikte, öğrencinin, duygusal ve abartı anlamları taşıyan sözcükleri ayırt etmesi istenmektedir.

(43)Aşağıda verilen cümleler duygusal ve abartı anlamlar içermektedir. Cümlelerin karşısındaki boşluklara duygusal anlamlı olanlar için “duygusal” abartı anlamı olanlar için de “abartı” yazınız.

Filmin sonuna doğru ağlamaya başladı. (.....)

Nasrettin Hoca fıkraları insanları gülmekten kırar geçirir. (.....)

Mehmet, oturunca bir fırın ekmek yer. (.....)

Yaşlı teyze, torununu sevgiyle kucakladı. (.....)

Öğretmenlerimizin rahatsızlığı hepimizi çok üzdü. (.....)

(Öğrenci Çalışma Kitabı, s.107)

Kırk dördüncü etkinlikteki yönergede, öğrencilere, bazı tümceler verilmiş ve bunları öğrencilerin incelemesi istenmiştir. Daha sonra ise yönergede, bazı tümceler boş bırakılarak verilmiş ve bunların tamamlanması istenmiştir.

(44) Güvenli yaşam hepimiz için çok önemli.

Yangında koskoca ev kül olmuş.

Depremden önce önlem almalıyız.

Dağın tepelerini yağmur bulutları sarmıştı.

Örnek cümlelerde koyu yazılan kelime gruplarını inceleyerek aşağıdaki cümlelerde boşlukları doldurup kelime grupları oluşturunuz.

Fatih ..... resim yapıyor.
..... kapısı çok sağlam.
Bir afet ..... hazırlamalıyız.
..... önce önlem almalıyız.
Arkadaşlarım vapur ..... yapmış.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.115)

4.5.3. Değerlendirme

Kılavuz Kitabı ile Çalışma Kitabı arasında tutarsızlıklar bulunmaktadır.

Kılavuz Kitabında, belirlenen dilbilimsel kavramların hepsinin açıklaması yokken, aynı kavramla ilgili ise farklı açıklamalar vardır ve bu açıklamalarda da bütünlük bulunmamaktadır. Örneğin, sözvarlığı kavramı, “*Konuşmasında sözvarlığını kullanır : Deyim, atasözü, tekerleme, mani, özlü söz, mecaz, mizahi ögeler.*” şeklinde ve “*Yazılarında sözvarlığından yararlanır : Yazısında anlamı zenginleştirmek amacıyla deyim, atasözü, özdeyiş vb. kullanmaya özendirilir.*” şeklinde açıklanmıştır.

Kılavuz Kitabında, öğrenciye, sözcüklerin temel ve yan anlamlarının öğretilmesi gerektiği belirtilirken; Çalışma Kitabında sadece verilen bazı sözcüklerin anlamların yazılması istenmiştir. Ancak Çalışma Kitabında, temel ve yan anlamla ilgili ne bilgi ne de örnek bulunmaktadır.

Kılavuz Kitabında ve Çalışma Kitabındaki eksik kavramlar şunlardır:

Dilbilimciler, tersanlamlıların birçok türlerini belirlemişlerdir. Ancak bu belirlemelere, incelediğimiz kitaplarda yer verilmemiştir. Bu sınıflamalar arasında “yön gösteren, dereceli, ilişkisel, ikili, kutupsal, biçimsel ilişkili ve ilişkisiz” gibi türler bulunmaktadır. Sözcük düzeyindeki karşıtlık türlerinden yön gösteren tersanlamlılara “*aşağı/yukarı, ileri/geri, sağ/sol, kuzey/güney*”; dereceli tersanlamlılara “*sıcak/ılık/serin/ soğuk, açık/aralık/kapalı*” ; ilişkisel tersanlamlılara “*almak/satmak, satılık/kiralık, ana/baba /evlat, usta/kalfa/çırak*” örnekleri verilebilir. İkili sınıflandırmalara “*canlı/ölü, zengin/fakir, genç/yaşlı*” ; kutupsal

tersanlamlılara “*zengin/fakir, yüksek/alçak, sevmek/nefret etmek*”; biçimsel, ilişkili tersanlamlılara “*sorumluluk/ sorumsuzluk, paralı/parasız, görmüş/ görmemiş*” karşıtlıkları gösterilebilir (Aksan,1997).

İncelediğimiz kitaplarda ele alınmayan diğer konu ise, çokanlamlılıktır. Çokanlamlılık, dilde anlatım olanakları yönünden son derece önemlidir. Çokanlamlılıkta, sözcüğün değişik anlamları arasında mutlaka bir ilişki bulunmaktadır. Her dilde sözcüklerin çoğunluğu birden çok anlamı yansıtmaktadır. Türkçedeki “*dil*” ‘*ağzımızdaki organ*’ı anlatan bir temel anlama sahiptir. Biçim ilişkisine, yakınlığına dayanılarak bu ad doğadaki nesnelere aktarılmış ve ‘*nefesli çalgılardaki ince metal yaprak*’, ‘*terazi, kilit gibi aygıtlarda yassı, devinimli bölüm*’, doğada ‘*denize uzanan dar ve alçak kara parçası*’, ‘*makara içindeki oluklu, küçük tekerlek*’ gibi somut nesnelere de anlatır duruma gelmektedir. Hayvanlarda gövdenin alt bölümündeki uzantıyı anlatan ‘*kuyruk*’, koyunlarda yağı taşıyan bölüm, kuşlarda gövde arkasındaki tüy demetini göstermekteyken; uçurtma, uçak gibi şeylerde de kuyruğa benzer uzantıdır. Ayrıca insanların sıra beklerken oluşturduğu dizi anlamını da biçim ilişkisi nedeniyle taşımaya başlamakta ve nükteli bir anlatımla birinin arkasından ayrılmayan kimselere de “*...nin kuyruğu*” denmektedir⁸.

Yukarıda değindiğimiz gibi, çokanlamlılık, Türkçenin bir anlam özelliğidir. Diller işlendikçe, değişik bilim, teknik, sanat dallarında ürünler verildikçe, sözvarlığındaki genişlemeye koşut olarak çokanlamlılıkta artış görülmektedir. Bu nedenle, bu konunun ders kitaplarında ele alınması gerekmektedir.

---

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.Aksan,1997;2000

4.6. Göstergebilim Alanıyla İlişkili Kavramlar

4.6.1. İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu Kitabında Göstergebilimsel Kavramlar

İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında bulunan öğrenme alanları incelendiğinde, göstergebilim alanıyla ilgili on altı kavrama yer verildiği görülmektedir; ancak bu kavramlardan on tanesinin açıklaması bulunmaktadır.

Sayı	Kavramın Bulunduğu Öğrenme Alanı	Kavramın Bulunduğu Madde Numarası	Tanımlamalar	Açıklaması
1	Görsel Okuma	1	Şekil, sembol ve işaretlerin anlamlarını bilir.	Açıklaması var.
2	Görsel Okuma	2	Grafik ve tablo ile verilenleri yorumlar.	Açıklaması var.
3	Görsel Okuma	3	Harita ve kroki okur.	Açıklaması var.
4	Görsel Okuma	4	Trafik işaretlerinin anlamını bilir.	Açıklaması var.
5	Görsel Okuma	5	Reklamlarda verilen mesajları sorgular.	Açıklaması var.
6	Görsel Okuma	6	Resim ve fotoğrafları yorumlar.	Açıklaması yok.
7	Görsel Okuma	7	Karikatürde	Açıklaması

			verilen mesajı algılar.	yok.
8	Görsel Okuma	9	Beden dilini yorumlar.	Açıklaması yok.
9	Görsel Okuma	12	Renkleri tanır, anlamlandırır ve yorumlar.	Açıklaması var.
10	Görsel Sunu	2	Bilgi,düşünce ve izlenimlerini resim, şekil ve sembol kullanarak görselleştirir.	Açıklaması var.
11	Görsel Sunu	3	Bilgileri tablo ve grafiklerle sunar.	Açıklaması var.
12	Görsel Sunu	4	Sunularında harita ve krokiden yararlanır.	Açıklaması yok.
13	Görsel Sunu	5	Duygu, düşünce ve bilgilerini görselleştirmede renkleri kullanır.	Açıklaması yok.
14	Görsel Sunu	6	Duygu, düşünce ve izlenimlerini drama, tiyatro, müzikli oyun, kukla vb. yollarla sunar.	Açıklaması var.
15	Görsel Sunu	7	Sunularında	Açıklaması

			gerçek nesne ve modelleri kullanır.	var.
16	Görsel Sunu	8	Sunularında içeriğe uygun görseller seçer ve kullanır.	Açıklaması yok.

Tablo 9 : Kılavuz Kitabında bulunan göstergebilimsel kavramlar

Yukarıda yer alan kavramların açıklaması, İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabında sırasıyla şu şekilde verilmiştir:

“Şekil, sembol ve işaretlerin anlamlarını bilir : *Çevresinde gördüğü yönlendirme ve uyarı işaretlerinin ne anlama geldiğini bilmesi.*”

“Grafik ve tablo ile verilenleri yorumlar : *Hava durumu, veli, ağırlık vb. grafiklerin ve basit tabloların yorumlanması.*”

“Harita ve kroki okur : *Öğrencilerden, verilen kroki (ev, okul) ve haritayı (yaşadığı il, ilçe) yorumlamaları istenebilir.*”

“Trafik işaretlerinin anlamını bilir : *Öğrencilerin günlük yaşamında uymaları gereken trafik işaretleri hakkında bilgi verilmelidir.*”

“Reklamlarda verilen mesajları sorgular : *“Hangi reklam sizi en çok etkiliyor?”, “Bu reklamdaki, neden etkilendiğinizi düşünüyorsunuz?” vb. sorularla öğrencilerin reklamları sorgulamaları sağlanır.*”

“Renkleri tanıyabilir, anlamlandırır ve yorumlar : *Renklerin değişik yerlerde kullanılışı ve ifade ettikleri anlamlar.*”

“Bilgi, düşünce ve izlenimlerini resim, şekil ve sembol kullanarak görselleştirir : *Öğrencilerden, görselleştirdiği ürünü, arkadaşlarıyla paylaşması istenebilir. Ayrıca bunlar, sınıf ve okul panosunda sergilenabilir.*”

Atatürkçülük konuları: Atatürk'ün hayatı ve eserlerine ilişkin olarak, kütüphane ve kitle iletişim araçlarından topladığı bilgi ve görsellerle sınıf gazetesi hazırlar. / Atatürk'ün önder oluşuna ilişkin anılar ve belgelerden derlediği bilgilerle hazırladığı sunuyu görsellerle destekler.”

“Bilgileri tablo ve grafikte sunar : Kazanım için Matematik dersi Tablo ve Şema alt öğrenme alanı (Kazanım1/2).”

“Duygu, düşünce ve izlenimlerini drama, tiyatro, müzikli oyun, kukla vb. yollarla sunar : Atatürkçülük konuları:Atatürk ve Milli Mücadeleye ilişkin olarak hazırlanmış bir tiyatro eserinde rol alır.”

“Sunularında gerçek nesne ve modelleri kullanır : Sunacağı konu ile ilgili bir nesne veya modelin sınıfa getirilip, sununun anlaşılmasını destekleme amacıyla kullanılması.”

4.6.2 Öğrenci Çalışma Kitabında Göstergibilimsel Kavramların İncelenmesi

İncelediğimiz Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabında, görsel sunu ve görsel okuma açısından değerlendirilebilecek şu etkinlikler belirlenmiştir:

(1) Metinle resim arasındaki ilişkiyi anlamlandırarak yazınız.

Metnin resmi bana göre,.....
.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.12)

(2) Aşağıdaki resmi yorumlayınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.41)

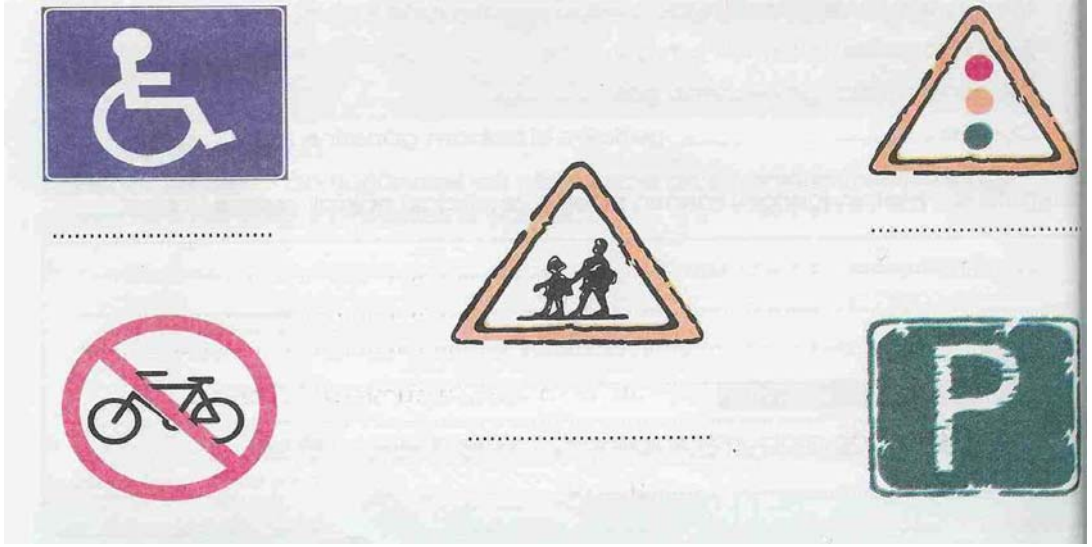
(3) Metnin resimlerini yorumlayarak aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.70)

(4) Aşağıdaki trafik işaretlerinin anlamlarını işaretlerin altlarına yazınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.18)

(5) Metni dinlerken metinde adı geçen buluşları sıralayıp sayı, sembol ve işaretler kullanarak not ediniz.

.....

.....

.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.70)

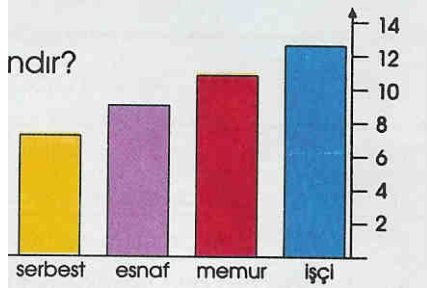
(6) Mevcudu 40 öğrenci olan bir sınıfın velilerinin meslek dağılımı aşağıdaki gibidir.

- a)Grafikte hangi meslek grupları yer almaktadır?
- b)Grafığe göre veliler en çok hangi meslek gruplarıdır?
- c)Grafığe göre en az meslek grubu hangisidir?

.....

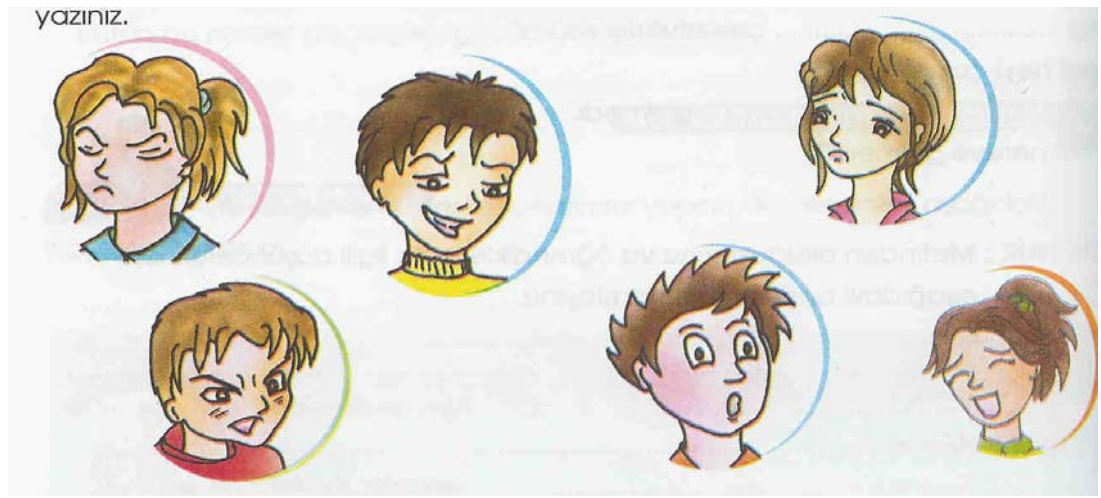
.....

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.73)

(7) Aşağıdaki karikatürlerde verilen yüz ifadelerini karikatürlerin altlarına yazınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.86)

(8) Aşağıdaki örneklerde verilen jest ve mimiklerimizin ne anlama geldiğini yazınız.

Siz de farklı örnekler vererek bunların anlamlarını açıklayınız.

Ellerimizle “merhaba demek”:

.....

Başımızla “evet veya hayır” demek:

.....

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.87)

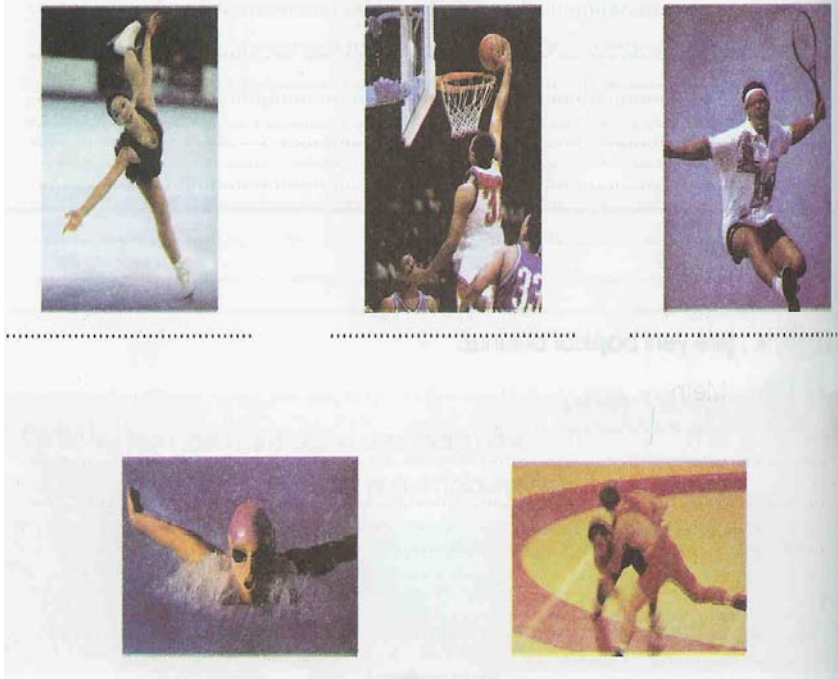
(9) Aşağıdaki işaretleri ve bu işaretlerin anlamlarını eşleştiriniz.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.117)

(10) Fotoğraflardaki spor dallarının adlarını altlarına yazınız.

5. ETKİNLİK : Fotoğraflardaki spor dallarının adlarını, altlarına yazınız.

(Öğrenci Çalışma Kitabı,s.130)

4.6.3. Değerlendirme

Kılavuz Kitabındaki tutarsızlıklar şunlardır:

Kılavuz Kitabında göstergebilim alanıyla ilişkili olarak belirlenen, 16 kavramdan 10'unun açıklaması bulunmaktadır. Bu kavramların açıklamaları da yetersizdir ve bu kavramların tekrarı şeklindedir.

Kılavuz Kitabında; öğrenciye öğretilmesi gerektiği belirtilen; ancak Çalışma Kitabında yer almayan kavramlar şunlardır: Harita ve kroki okuma, öğrencinin reklamlardaki mesajları sorgulaması, renkleri anlamlandırması ve yorumlaması, öğrencinin düşüncelerini ifade etmede drama, müzikli oyun, kukla vb. şeylerden yararlanması, sunumlarında gerçek nesne kullanmasıdır.

Kılavuz Kitabında ve Çalışma Kitabında yer alması gereken; ancak bulunmayan kavramlar şunlardır:

Dilin temel işlevi belli bir dilsel topluluktaki bireyler arasındaki bilgi alışverişini sağlamaktır. İletişim, sadece yazılı ya da sözlü dilsel dizgenin kullanımıyla değil, aynı zamanda jestlerle, mimiklerle ve dil-dışı iletişim dizgeleriyle de gerçekleşmektedir. Bu nedenle, üç temel gösterge sınıfın - belirtiler, asıl göstergeler ve görsel göstergeler (ikonlar)- ele alınması gerekmektedir. “*Bulut-yağmur, kuru yaprak-sonbahar, öksürük-hastalık*” en sık görülen **belirti** örnekleridir. Bu örneklerde görüldüğü gibi, belirti, dış gerçeklikle bir bitişiklik ilişkisi kurmakta; bu ilişki, belirtiyle işaret ettiği olay arasındaki bağlantının insanlar tarafından kurulmadığını bunun deneysel bir olgu olduğunu anlatmaktadır (Kıran,2001:48).

Belirtinin aksine, bir iletişim kurma, bir ileti aktarma, bir bilgi verme amacı içeren göstergelere **belirtke** denmektedir. Belirtke asıl göstergeler içinde yer

almaktadır. Örneğin, bir trafik işareti levhasındaki “Z” (A ögesi) işareti bir virajı (B işareti) göstermektedir. Burada A ve B ögesi arasında benzerlik ilişkisi bulunmaktadır ve “Z” işareti bir göstergedir.

Simge, benzerlik ve uzlaşma ilişkisi içinde soyut ve sayılamayan tek bir gösterilene göndermede bulunan görsel bir biçimdir. “*Güvercin*” barışın, “*terazi*” adaletin, “*kum saati*” zamanın simgesidir ve aynı zamanda simgeler toplumsal ve kültürel bir özellik taşımaktadır ve bu nedenle değeri toplumdan topluma değişmektedir. Örneğin, kırmızı renk batı toplumlarında aşkın simgesiyken İrlanda’da savaşı, Eski Gal’de bilimi, Romalılarda fethi, Japonlarda mutluluğu ve içtenliği göstermektedir.

Resimler, şemalar, resimli romanlar **görsel göstergeler** (ikon) olarak kabul edilmektedir. İkonlar, bir benzerlik ilişkisi içinde bir gösterilene göndermede bulunan görsel bir biçimdir ve en tipik örneği portrelerdir. Bunlar bir çizelge ile şu şekilde gösterilmektedir (Kıran,2001:52):

İletişimde bulunma amacı yok	İletişimde bulunma amacı var			
BELİRTİ	BELİRTKE			
	A ↔ B	A ↔ B	A---B	A....B
	♥	♣		/B.A.Y.R.A.K./
Bulut- yağmur				
Duman-ateş	simge	Görsel gösterge (ikon)	belirtke	Dil göstergesi
GÖZLEM BİLİMLERİ	GÖSTERGEBİLİM			DİLBİLİM

Tablo 10

Daha önce sözünü ettiğimiz gibi, iletişim, sadece yazılı ya da sözlü dilsel dizgenin kullanımıyla değil, aynı zamanda jestlerle, mimiklerle ve dil-dışı iletişim dizgeleriyle de gerçekleşmektedir. Bu konular ise göstergebilim alanında ele alınmaktadır. Dolayısıyla, yukarıda kısaca değindiğimiz göstergelerin de ders kitaplarında ele alınması gerekmektedir.

5. SONUÇ

Daha önce belirttiğimiz gibi, anadili eğitiminde, dilbilimsel bakış açısından yoksun hazırlanan ders araç ve gereçleri özellikle de ders kitapları, öğrenciye anadilinde kazandırması beklenen becerileri kazandıramamaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programıyla Kılavuzunun ve Çalışma Kitabının (Türkçe 5) bu amaçlara uygun hazırlanıp hazırlanmadığı dilbilimsel açıdan incelenerek sorgulanmıştır.

İncelediğimiz Kılavuz Kitabında, Türkçe öğretim programı; dinleme, konuşma, okuma, yazma, görsel okuma ve görsel sunudan oluşan beş alan üzerine yapılandırılmıştır. İncelememizde, bu alanlarla ilgili etkinlikler; sesbilim, biçimbilim, sözdizim, metindilbilim, anlambilim, sözcükbilim ve göstergebilim alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Çalışmanın sınırlılığı çerçevesinde; Kılavuz Kitabının ve Öğrenci Çalışma Kitabının dış özellikleri, bu kitaplardaki yazım ve noktalama yanlışları, bilgi soruları ve bitişik eğik el yazısı çalışmaları incelenmemiştir.

Tezin kapsamı çerçevesinde Kılavuz Kitabı ve Çalışma Kitabının incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda, kitapların dilbilimsel içerik açısından yetersiz olduğu saptanmış ve bunlar maddeler halinde aşağıda verilmiştir:

1. Kılavuz Kitabında ve Çalışma Kitabında, dinlemeye yönelik etkinlik olarak, sadece öğretmenin okuması beklenen okuma metni etkinliğidir. Bunun dışında dinlemeye yönelik başka bir etkinlik bulunmamaktadır. Ancak bunun aksine, yazmaya yönelik etkinlikler oldukça fazladır.
2. Öğrenci Çalışma Kitabında, sesbilim kavramlarının yer almadığı görülmüştür. Kılavuz Kitabında “*vurgu,ton,sesletim*” kavramlarının öğretilmesi gerektiği

belirtilmekte;ancak Çalışma Kitabında bu kavramlara yönelik etkinlik bulunmamaktadır.

3. Biçimbilimsel açıdan baktığımızda, Kılavuz Kitabında türetilme ilgili sadece “-cı, -lık, -sız, -lı” biçimbirimleri verilmiştir. Öğrenci Kitabında ise bu biçimbirimlerden “-sız” biçimbirimiyle ilgili iki soru varken, diğer biçimbirimlerle ilgili birer soru bulunmaktadır.

4. Sözcük türleriyle ilgili olarak, Kılavuz Kitabında “*isim, sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç*” sözcük türlerinin öğretilmesi gerektiği belirtilmektedir; ancak Çalışma Kitabında sadece “*ad, sıfat ,eylem, bağlaç*” sözcük türleriyle ilgili etkinlikler bulunmaktadır. Çalışma Kitabında bağlaç türüne örnek olarak sadece “*de, da*” verilmektedir (Bkz. 4.3.2.bölüm). Ayrıca, Kılavuz Kitabında eylemin zamanı hakkında bir bilgi yokken, Çalışma Kitabında bununla ilgili etkinlikler yer almaktadır.

5. İncelediğimiz Çalışma Kitabında, metne ilişkin sorularda, öğrencilere metnin anafikri ve başlığı sorulmuştur (Bkz. 4.4.2.Bölüm). Fakat, öğrenciye, bu kavramların bulunması için yapılması gerekenler açıklanmamıştır. Aynı durum, okunan metni özetleme aşamasında da geçerlidir. Kitaplarda öğrencilere bir metni okurken neye dikkat etmeleri, nasıl okumaları konusunda bilgilendiren açıklamalara, yönergelere yer verilmemiştir.

6. Göstergebilimsel kavramlara yönelik etkinliklerde trafik işaretlerinin ve çeşitli işaretlerin anlamları, çeşitli yüz ifadelerini gösteren karikatürlerin anlamları, çeşitli spor dallarının isimleri, beden diline yönelik sorular, grafik yorumu soruları, resim yorumu sorulmaktadır. Bunların arasında öğrenciye, en çok metin ile metnin resmi arasındaki yorum sorulmaktadır. Kılavuz Kitabında; öğrenciye öğretilmesi gerektiği

belirtilen; ancak Çalışma Kitabında yer almayan kavramlar şunlardır: Harita ve kroki okuma, öğrencinin reklamlardaki mesajları sorgulaması, renkleri anlamlandırması ve yorumlaması, öğrencinin düşüncelerini ifade etmede drama, müzikli oyun, kukla vb. şeylerden yararlanması, sunumlarında gerçek nesne kullanmasıdır.

7. Öğrenci Çalışma Kitabındaki metindilbilimsel kavramlara ilişkin etkinliklerin (4.4.2.Bölüm) incelenmesi sonucunda öğrenciyi yazmaya yöneltmek amacıyla, okunan metne ilişkin soruları yazılı olarak yanıtlama; yine okunan metne ilişkin olarak, kendi yaşamlarından ve deneyimlerinden örnekler aktarma gibi etkinliklere yer verildiği belirlenmiştir. Bu etkinliklerin çoğu kitaptaki yazınsal metne bağlıdır ve Çalışma Kitabında öğrenciyi yazmaya yöneltmek amacıyla en çok soru-yanıt tekniğine yer verilmiştir.

8. Çalışma Kitabında sesbilim, biçimbilim, sözdizim, metindilbilim, anlambilim, sözcükbilim ve göstergebilim kavramlarına ilişkin etkinliklerin incelenmesiyle, en çok metindilbilim kavramlarına yönelik etkinliklere yer verildiği saptanmıştır.

9. Kılavuz Kitabında, dilbilimsel olarak saptadığımız kavramların, bazılarının açıklaması varken, bazılarının açıklaması yoktur. Ayrıca bu açıklamalar, kazanım maddelerinin tekrarıdır ve yetersizdir.

Anadili eğitiminin bilimsel ölçütlerle gerçekleştirilebilmesi için kitapların hazırlanmasında disiplinler arası bir çalışma yapılmalıdır. Ayrıca kitapların hazırlanmasında dilbilimsel verilerden yararlanılmalıdır.

Dilbilimde amaç, bireyin, zaten, edindiği anadilinde, onu yetkin bir duruma getirmek ve onda farkındalık uyandırmaktır. Çünkü, bireyin düşünme yeteneğini geliştirmesini, dış evrende olup bitenleri anlamasını, iyi anlatma yeteneği kazanmasını sağlayan anadilidir. Anadilini yetkin biçimde kullanamayan kişiler;

bağımsız düşünmede, doğru anlamada, düşüncelerini anlatmada, iletişim kurmada ve iş yaşamlarında zorluklarla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla, bireyin, bunların üstesinden gelebilmesi için, anadilinin kendisine sunduğu olanakları bilmesi gerekmektedir. Bu da ancak, dilin bir bütün olarak ele alınıp öğretilmesiyle sağlanabilir.

Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda, Türkçe öğretiminde kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin dilbilimsel açıdan istenen amaca ulaşmayı desteklemediği, sözü edilen konularda yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, Türkçe ders kitabının hazırlanmasında ve öğretim ortamlarına sunulmasındaki süreçler yeniden gözden geçirilmeli ve oluşturulan komisyonlarda dilbilim alanında uzman kişilerin de yer alması sağlanmalıdır. Günümüzde, dilbilim alanında yapılan çalışmalarla, öğretim ve eğitim süreçlerine katkıda bulunabilecek pek çok veri toplanmaktadır ve kitapların hazırlanmasında, bu verilerden yararlanılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan.1993.“Anadili Eğitimi”, **VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri**, Ankara.
- AKSAN, Doğan.1994. “Anadili”, **Dil Dergisi Doğan Aksan Özel Sayısı**, Ankara.
- AKSAN, Doğan.1994. “Türkçe Çalışmalarda ve Öğretiminde Dilbilimin Yeri”,**Dil Dergisi Doğan Aksan Özel Sayısı**,s.63-71.
- AKSAN, Doğan.1994. “Bugünkü Dünyada Dilbilimi ve Bize Düşen Görevler”, **Dil Dergisi Doğan Aksan Özel Sayısı**,Ankara.
- AKSAN, Doğan.1994. “Cumhuriyetin Getirdiği Genel Dilbilimi Çalışmaları”, **Dil Dergisi Doğan Aksan Özel Sayısı**,Ankara.
- AKSAN, Doğan. 1997. **Anlambilim**. Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, Doğan.2000.**Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**.Ankara:TDK Yayınları.
- AYDIN, Özgür.1996.**Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi**. Ankara.
- AYDIN, Özgür. 2001. Evrensel Dilbilgisi Çerçevesinde Türkçe Öğretimi Üzerine Bazı Uygulama ve Öneriler. Doktora Tezi,Ankara.
- BALTACIOĞLU,N.M..1998.Türkçe ve Latincenin Dilbilimsel Açından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin. 1986. **Türkçenin Grameri**. Ankara: TDK Yayınları.
- ÇAPAN,S..1987. **Psikodilbilimi ve Dil Edinimi**. (Yay. Haz. Kocaman) 1987 :26-28.
- DEĞER, Ayşen Cem; Uğur Altunay. 2000. “Ortaöğretimdeki Dilbilim Dersleri Konusunda Öğretim ve Öğrenci Görüşleri”, **Anadili Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 17, Nisan-Mayıs-Haziran.

- DEMİREL, Özcan.1996.**Türkçe Programı ve Öğretimi**. Ankara:Kardeş Kitap ve Yayınevi.
- DEMİREL, Özcan.2002.**Türkçe Öğretimi**. Ankara:Pegem A Yayıncılık.
- ERGENÇ, İclal.1989. **Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi**. Ankara.
- ERGENÇ, İ..1994. “Türkiyedeki Anadili Sorunu”, **TÖMER Dil Dergisi**, s.12-15.
- ERDEN, M.;Yasemin Akman.2004.**Gelişim ve Öğrenme**.Ankara:Arkadaş Yayınevi.
- ERGENÇ, İclal.2002.**Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü**.İstanbul:Multilingual.
- GÖĞÜŞ, B..1990. “Anadili Eğitiminde Yetersizliklerimiz”, **Çağdaş Türk Dili Dergisi**, Ağustos/ Eylül 1990,sayı 30/31.
- GÖĞÜŞ, B..1998. “Anadili Eğitiminin Niteliği”, **TÖMER Dil Dergisi**, Ocak 1998,sayı 63.
- HAYRAN, Z..2002.İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı İçeriğinin Düzenlenmesine İlişkin Görüşler. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İMER, Kamile. 1990. “Dilbilim ve Anadili Öğretimi”, **Çağdaş Türk Dili Dergisi**, Ağustos/ Eylül 1990,sayı 30/31.
- İŞERİ, Kamil. 2002. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlköğretim Programına Uygunluğunun İncelenmesi: Göstergibilimsel Bir Betimleme. Doktora Tezi, Ankara.
- KARABABA, Canan.1999.İlköğretim 3. ve 5. Sınıf Türkçe ve İngilizce Anadili Ders Kitaplarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması. Doktora Tezi,Ankara.
- KAVCAR, C. 1994. “Türkçe ve Edebiyat Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi”, **TÖMER Dil Dergisi**:8-11.

- KAVCAR, Cahit.1998. “Türkçe Eğitimi ve Sorunlar”, **TÖMER Dil Dergisi**, sayı 65,5-18.
- KAVCAR, C.; F.OĞUZKAN; S.SEVER. 2004.**Türkçe Öğretimi**.Ankara:Engin Yayınevi.
- KEÇİK, İ., Leyla Uzun.2001.**Türkçe Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KIRAN, Zeynel.1996.**Dilbilim Akımları**.Ankara:Onur Yayınları.
- KIRAN, Zeynel ve Ayşe E. Kıran. 2001.**Dilbilime Giriş**.Ankara:SeçkinYayıncılık.
- KOCAMAN, Ahmet.1997. “Çağdaş Dilbiliminde Kimi Temel Tartışmalar ve Türkçe İncelemeleri”, **Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilim Bölümü 25.Yıl Yazıları**,Ankara.
- KÜÇÜKAVŞAR, A..2002.4306 Sayılı Sekiz Yıllık İlköğretim Kanununun Kabulünden Sonra İlköğretim Kurumlarının Yedinci Sınıflarında Okutulan Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme.Yüksek Lisans Tezi,Denizli.
- LYONS, John.1985.**Language and Linguistics An Introduction**. Cambridge University Pres.
- MEB. 2005. İlköğretim Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara:Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. 2005. İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara.
- OĞUZKAN, F..1993.**Eğitim Terimleri Sözlüğü**.Ankara.
- OSAM, Necdet.1998. “Dünyada Dilbilim”, **TÖMER Dil Dergisi**,sayı165,42-46.

- PIPER, David.1992.**Language Theories and Educational Practice**.Sn
Francisco:Melen Research Uni. Pres.
- SEVER, Sedat.2004.**Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme**. Ankara:Anı Yayıncılık.
- SEZER, A..1994. “Anadili Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri.Uygulamalı Dilbilim
Açısından Türkçenin Görünümü”, Ankara:**Dil Derneği Yayınları**,113-128.
- SPOLSKY, B..1978.**Educational Linguistics**.Newbury House Publishers.
- STERN, H..1984.**Fundamental Concepts of Language Teaching**.Oxford
University Pres.
- STUBBS, Michael.1986. **Educational Linguistics**. Basil Blackwell Published.
- TEKİN, Talat.1997. “Dilbilimi ve Türkçe Çalışmaları”, **Hacettepe Üniversitesi
İngiliz Dilbilim Bölümü 25.Yıl Yazıları**,Ankara.
- UZUN, N.Engin.1998. “Türkçede Görünüş-Kip-Zaman Üçlüsü”, **Dil Dergisi**,sayı 68,5-
22.
- UZUN, N. Engin.2000.**Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe**,
İstanbul:Multilingual.
- VARDAR, Berke.1998. **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara:ABC
Kitabevi.
- <http://modersmal.skolutveckling.se>
- <http://language.miis.edu>
- <http://www.lang.ltsn.ac.uk>

EKLER

Bu çalışmada, İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5.Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu ile İlköğretim Türkçe 5 Öğrenci Çalışma Kitabı incelenmiştir.

2005 yılında İstanbul'da basılan İlköğretim Türkçe Dersi (1.-5.Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu kitabının, komisyon başkanları Prof.Dr. Firdevs Güneş ve Doç. Dr. Hayati Akyol; üyeleri ise Dr. Melek G. Şahinel, Arş.Gör. Turan Temur, Kamil Yıldırım, Dursun Aksu, Fadime A. Özden, Erol Duran, Bahar Bayındır, Mehmet Karasu'dur.

Kılavuz Kitabı 443 sayfadan ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş adlı birinci bölümde; programın yaklaşımı, programın temel öğeleri, temel beceriler, öğrenme alanları,etkinlikler ve açıklamalar bulunmaktadır. Kazanımlar adlı ikinci bölümde; sınıf düzeylerine göre Türkçe öğretiminin öğrenme alanlarına ait kazanımlar verilmektedir. Program Kılavuzu adlı son bölümde ise; Türkçe öğretim programının özellikleri, yapılandırıcı yaklaşıma göre Türkçe öğretimi, öğrenme ve öğretme süreci, ilk okuma-yazma öğretimi, tür, yöntem ve teknikler, ölçme değerlendirme, kitap okuma dosyası gibi bilgilere yer verilmektedir.

İlköğretim 5. sınıf Türkçe kitabı; Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ders Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı olmak üzere üçlü bir set olarak hazırlanmıştır.

2005 yılında İstanbul'da basılan bu üçlü setin yazarları; Nalan Gören, Zuhâl Yener, Aysun İldeniz, Hulus S. Aksal, Nuray Sarıöz'dür. Öğretmen Kılavuz Kitabı 258 sayfadan, Ders Kitabı 142 sayfadan, Öğrenci Çalışma Kitabı ise 140 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitapların son sayfalarında da Türk Dünyası Haritası bulunmaktadır.

Ders Kitabı, 8 temadan oluşmaktadır ve her her temada 4 ünite olmak üzere Ders Kitabında toplam 32 ünite bulunmaktadır. Aynı şekilde, Öğrenci Çalışma Kitabı da 8 temadan oluşmaktadır; ancak her temada 5 ünitenin etkinliği yer almaktadır. Dolayısıyla Öğrenci Çalışma Kitabı 40 üniten oluşmaktadır. Bu 8 ünite farkının nedeni ise, bu ünitelerin dinleme metni olarak geçmesidir yani bu ünitelerin dersin hocası tarafından okunması beklenmektedir.

İncelediğimiz kitaplarda yer alan toplam 40 metnin; 21'i düzyazı, 11'i şiir, 8'i de dinleme metni olarak verilmiştir.

ÖZET

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMIYLA KILAVUZUNUN VE ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTABININ (TÜRKÇE 5) DİLBİLİMSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Er, Nermin

Dilbilim / Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı Prof. Dr. İclal Ergenç

Mayıs, 2007, 125 sayfa

Bu çalışmanın amacı, Kılavuz Kitabında ve Çalışma Kitabında dilbilim kavramlarının yer alıp almadığını belirlemektir. Bu amaçla Kılavuz Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı incelenmiştir. İnceleme çözümleme yöntemiyle yapılmıştır.

Araştırmanın dilbilimsel boyutunu, Kılavuz Kitabında ve Çalışma Kitabında yer alan kazanımların ve etkinliklerin sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel, metindilbilimsel, anlambilimsel, sözcükbilimsel ve göstergibilimsel ölçütlerle incelenmesi oluşturmuştur.

Bu amaçla,

- a. Kılavuz Kitabında yer alan kazanımlarda yer alan dilbilimsel kavramlar,
- b. Öğrenci Çalışma Kitabında yer alan dilbilimsel kavramlar belirlenmiştir.

İncelememizin sınırlılık çerçevesinde bu kitapların dış özellikleri, Çalışma Kitabında bulunan yazım yanlışları, bilgiye dayalı sorular ve yazı çalışmaları ele alınmamıştır.

Kısaca, bu çalışma Kılavuz Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabının çözümlenmesi (kitaplardaki kazanımların ve etkinliklerin incelenmesi) ve çözümleme sonuçlarının yukarıda belirtilen alanların (sesbilim, biçimbilim, sözdizim, metindilbilim, anlambilim, sözcükbilim ve göstergebilim) verileriyle değerlendirilmesini içermektedir. Bu incelemelere çalışmamızda aşağıdaki sıralamayla yer verilmiştir.

1. Anadili Eğitimi ve Eğitilbilim
2. Anadili Eğitiminin Amaçları ve Etkinlik Alanları
3. Çözümleme
  - 3.1. Sesbilim Alanıyla İlgili Kavramlar
  - 3.2. Biçimbilim ve Sözdizim Alanlarıyla İlgili Kavramlar
  - 3.3. Metindilbilim Alanıyla İlgili Kavramlar
  - 3.4. Anlambilim ve Sözcükbilim Alanlarıyla İlgili Kavramlar
  - 3.5. Göstergebilim Alanıyla İlgili Kavramlar

Sonuç bölümünde de incelemelerin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

ABSTRACT

A LINGUISTICS ANALYSIS OF PRIMARY EDUCATION TURKISH EDUCATION PROGRAM AND STUDENT STUDY BOOK (TURKISH 5)

Er, Nermin

Linguistics / Department of Education and Teaching of Turkish Language

Adviser Prof. Dr. İclal Ergenç

May, 2007, 125 page

The aim of this study is to ascertain the linguistics notions in Program Book and Study Book. With this aim these books were examined. All the activities in the books having been scrutinized using procedures of examination.

An examination of the activities in the books using phonological, morphological, syntactic, text linguistics, semantics, lexicological and semiological criteria constituted the linguistics dimensions of the research.

With this objective the following was found:

- a. The linguistics notions in activities in the Program Book
- b. The linguistics notions in activities in the Study Book.

Within the limits of frame, the cover of these books which are examined spelling mistakes in the Study Book, questions related with knowledge and writing exercises are not mentioned in this study.

In brief, this study has included analysis (definition of the activities in the books) and interpretation of the analytical results presented in the above mentioned fields (phonology morphology, syntax, text linguistics, semantics, lexicology and semiotics). This analysis has been presented in the following arrangement:

1. The Education of Native Language and Educational Linguistics
2. The Aims and Activity Fields of The Education of Native Language
3. Analysis
  - 3.1. The Notions related with Phonology
  - 3.2. The Notions related with Morphology and Syntax
  - 3.3. The Notions related with Text Linguistics
  - 3.4. The Notions related with Semantics and Lexicology
  - 3.5. The Notions related with Semiotics

In the concluding chapter, an evaluation of the analysis has been presented.